

આચાર્ય શ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક-જૈન-શાસ્ત્ર-

માળા મળકો ૩૧ મે.

સદ્બોધ-માલા

(જેમાં ગૌતમકુલક, જીવનાકુલક, ગુણાનુરાગકુલક
અને ઉપદેશરત્નમાલા એ ચાર પ્રકરણોનો સમાવેશ
કરવામાં આવેલ છે.)

[સસંસ્કૃતરુઢાયા ગુજરાતી ભાષાથ-

સંચાલક તનજી તશોધક-

કચ્છ-આહકાટી મોટા પક્ષના શ્રીમજ્જીનાચાર્ય શ્રી
નાગચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય-મુનિશ્રી રતનચંદ્રજી

卐

સ્વ. પૂજ્યશ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા સમિતિ
તરફથી 'સ્થાનકવાસી જૈન' પત્રના આલોકાને ભંટ.

જરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

21542

કિંમત

ગ્રંથનામ

સદ્ગોષ્ઠ - મી.મી.

વર્ગિક

૫૨૧:૨૨

સ્વ. આચાર્ય શ્રીકર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક-જૈન-શાસ્ત્ર-

માળા મણકો ૩૧ મો.

સદ્બોધ-માલા

(જેમાં ગૌતમકુલક, ભાવનાકુલક, ગુણાનુરાગકુલક
અને ઉપદેશરત્નમાલા એ ચાર પ્રકરણોનો સમાવેશ
કરવામાં આવેલ છે.)

[સસંસ્કૃતચ્છાયા ગૂર્જર ભાષાર્થિતા ચ]

સંપ્રાદક તેમજ સંશોધક:-

કચ્છ-આહકોટી મોટા પક્ષના શ્રીમજ્જૈનાચાર્ય શ્રી
નાગચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય-મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી.

પ્રકાશક:-

સ્વ. પૂજ્યશ્રી કર્મસિંહજી સ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા માર્ફત

જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી

પંચભાઈની પોળ : અમદાવાદ

સં. ૧૯૯૫

વીર સં. ૨૪૬૫

કિંમત-વાંચન, મનન ને નિદીધ્યાસન.

ગુજરાતી કોપીરાઈટ-મફત સદ્ભાવના.

ગાથા:-[આર્યાવૃત્તમ્]

અન્નન્નદેસજાયા, અન્નન્નાહારવદ્ધિયસરીરા ।
જિણસાસણપવ્વન્ના, સવ્વે તે વંધવા ભણિયા ॥૧॥

છાયા:-

અન્યાન્યદેશજાતા, અન્યાન્યાહાર વર્ધિતશરીરાઃ ।
જિનશાસનપ્રપન્નાઃ, સર્વે તે બાન્ધવા ભણિતાઃ ॥૧॥

અર્થ—ગમે તે દેશમાં ઉત્પન્ન થયા હોય, ગમે તે આહાર (ખોરાક) લેતા હોય, પરંતુ જિનશાસનમાં પ્રવૃત્ત થયેલા દરેક મનુષ્યો (પરસ્પર) બંધુ-મિત્ર (કે એક સરખા) ગણવામાં આવ્યા છે. (કે ગણવા જોઈએ).

ગા૦-આસંબરો ય સેયંબરોય, બુદ્ધો વા અહવ અન્નો વા ।
સમભાવ ભાવિયપ્પા, લહ્હ મુક્કલં ન સંદેહો ॥૨॥

છા૦-આશામ્બરશ્ચ શ્વેતામ્બરશ્ચ, બુદ્ધોવાઽથવાઽન્યો વા ।
સમભાવ ભાવિતાત્મા, લભતે મોક્ષં ન સન્દેહઃ ॥૨॥

અર્થ—આશાંબર-દિગંબર હો ! શ્વેતાંબર હો ! કે બૌદ્ધ હો ! અથવા અન્ય આહે તે મત-પંથનો હો ! પરંતુ જે પુરુષનો આત્મા સમભાવ વડે એતપ્રેત-રંગાયલો છે તે પુરુષની અવશ્ય મુક્તિ થશે, તેમાં જરા પણ સંદેહ-શંકા નથી.

॥ वन्देऽर्हम् ॥

॥ गौतम कुलकादि प्रकरण संग्रहः ॥

॥ मंगलाचरणम् ॥

नमिऊणं सिरिवीरं,
गुरुमवि गोयमं तद्दोव गारिणं ।
गोयमकुलगार्हणं,
छायं चत्थं अहं कुब्बे ॥१॥

छा०-नत्वा श्रीवीरं,
गुरुमपि गौतमं तथोपकारिणम् ।
गौतमकुलकादीनां,
छायां चार्थमहं कुर्वे ॥१॥

अर्थ—श्री वीरप्रभुने नमस्कार करीने तथा गौतमगुरुने तेमज उपकारी એવા ગુરુને પણ નમીને ગૌતમ કુલકાદિકની (પ્રકરણોની—જૂદા જૂદા વિદ્વાનોએ બનાવેલા વિવિધ ઉપ-દેશથી ભરપૂર પ્રાકૃત ગાથાઓના સંગ્રહોની) સંસ્કૃત-છાયા અને અર્થ (લખવાનો ઉદ્દેશ) કરે છું. ૧

॥ ગોયમકુલગં-ગૌતમકુલકમ્ ॥

इन्द्रवज्रा-वृत्तम्

मू० लुद्धा नरा अत्थपरा ह्वन्ति,
मूढा नरा कामपरा ह्वन्ति ।

બુદ્ધા નરા સ્વંતિપરા હવંતિ,

મિસ્સા નરા તિન્નિવિ આયરંતિ ॥૧॥

છા૦-લુબ્ધા નરા અર્થપરા ભવન્તિ,

મૂઢા નરાઃ કામપરા ભવન્તિ,

બુદ્ધા નરાઃ ક્ષાન્તિપરા ભવન્તિ,

મિશ્રા નરા સ્ત્રીણ્ય-પ્યાચરન્તિ ॥૧॥

અર્થ—લુબ્ધ (લોભી કે સ્વાર્થી) માણુસો અર્થ (પૈસો કે મતલબ) મેળવવામાં-સાધવામાં જ તત્પર હોય છે. મૂઢ (મોહમાં ફસાયેલા) મનુષ્યો કામમાં (ઈન્દ્રિયોને પોષવારૂપ વિષયોના વિલાસમાં) જ તત્પર હોય છે. બુદ્ધ (તત્ત્વના-વસ્તુના સત્ય સ્વરૂપને જાણનારા) પુરૂષો ક્ષમા રાખવામાં જ સાવધાન રહે છે. જ્યારે ૧ મિશ્ર (કોઈ જાતના નિશ્ચય કે નિશાન વગરના) પુરૂષો ઉપરોક્ત ત્રણે બાબતો આચરે છે. અર્થાત્ અનુકૂળતા પ્રમાણે પૈસો પેદા કરે, વિષયો સેવે અને સમજણપૂર્વક કે પરાધીનપણે સહનશીલતા પણ રાખે. ૧

મૂ૦ તે પંડિયા જે વિરયા વિરોધે,

તે સાહુળો જે સમયં ચરંતિ ।

તે સત્તિણો જે ન ચલંતિ ધમ્મં,

તે બંધવા જે વસણે હવંતિ ॥૨॥

છા૦-તે પંડિતા યે વિરતા વિરોધાત્,

તે સાધવો યે સમયં (સમતાં) ચરન્તિ ।

૧ મિશ્રપણામાં ઘણે ભાગે, શ્રાવક, સમકિતી અગર માર્ગાનુસારી (સમકિત પામવાને યોગ્ય) જનો હોઈ શકે.

તે સત્યવન્તો (શક્તિમન્તો) યે ન ચલંતિ ધર્મ-
ત્તે બાન્ધવા યે વ્યસને ભવન્તિ ॥૨॥

અર્થ—જે વિરોધ થકી (કલેશ-કુસંપ, ઇર્ષ્યા, વેર ઝેર થકી) વિરક્ત-વેગળા રહે તે પંડિત. જે સત્શાસ્ત્રને અનુસરીને વર્તે (ચારિત્ર પાળે) તે સાધુ. જે વીતરાગના ધર્મ થકી (કામદેવ પ્રમુખ શ્રાવકોની પેઠે દેવાદિકાએ ચળાવ્યા છતાં પણ) ચળાયમાન ન થાય તે સત્યવંત કે શક્તિમાન. અને દુઃખમાં પણ જે પડખે ઊભા રહી સાહાય્ય કરે તે બંધુ (ભાઈ કે મિત્ર) સમજવો. ૨

મૂ૦ ક્રોધાભિભૂયા ન સુહં લહંતિ,
માણંસિણો સોયપરા હવંતિ ।
માયાવિણો હંતિ પરસ્સ પેસા,
લુદ્ધા મહિચ્છા નરયં ઉવિંતિ ॥૩॥

છા૦ ક્રોધાભિભૂતા ન સુખં લભન્તે,
માનાસીનાઃ શોચ પરા ભવન્તિ ।
માયાવિનઃ સન્તિ પરસ્ય પ્રેષ્યા,
લુબ્ધા મહેચ્છા નરકમુપયન્તિ ॥૩॥

અર્થ—ક્રોધી માણસને સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી. (કારણ કે પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કાઈ કંઈપણ બોલે કે વર્તે એટલે તરત રાતો પીળો થઈ જાય અને હૃદય તથા લોહી તેનું હમેશાં બળ્યા કરે.) માની—અભિમાની માણસોને (ગર્વથી મર્યાદા ઓળંગીને વર્તે કે બોલી નાંખે અને તેનું પરિણામ જ્યારે ઉલટું આવે એટલે) હમેશાં શોચ કે પશ્ચાત્તાપ કર્યા

કરવો પડે. માયા-કપટ કરનાર માણસોને (ખીજા લવમાં) દાસપણું (સ્ત્રીવેદ, તિર્યચપણું વિગેરે) પ્રાપ્ત થાય છે. અને લોભી માણસો અપાર ઇચ્છા-તૃષ્ણાને લઇને (આરંભ, પરિ-ગ્રહ વધારવાથી) નરક ગતિના મહેમાન થાય છે. ૩

મૂ૦ કોહો વિસં કિં ? અમયં અહિંસા,

માણો અરી કિં ? હિય મપ્પમાઓ ।

માયા ભયં કિં ? સરણં તુ સચ્ચં,

લોહો દુહો કિં ? સુહમાહ તુટ્ટી ॥૪॥

છા૦ ક્રોધો વિષં કિં ? અમૃતમહિંસા,

માનોઽરિઃ કિં ? હિતમપ્રમાદઃ ।

માયા ભયં કિં ? શરણં તુ સત્યં,

લોભો દુઃખં કિં ? સુખમાહુસ્તુષ્ટિઃ ॥૪॥

અર્થ—વિષ-ઝેર કયું ? ક્રોધ. અમૃત શું ? અહિંસા. શત્રુ કાણુ ? માન-ગર્વ. હિત શું ? અપ્રમાદ (પ્રમાદ રહિત-પણું). ભય શું ? માયા કપટનું કરવું. શરણુ શું ? સત્ય. દુઃખ શું ? લોભ. સુખ શું ? સંતોષ ૪.

મૂ૦ બુદ્ધી અચંદં ભયણ ત્રિણીયં,

કુદ્દં કુસીલં ભયણ અકિત્તી ।

૧ અર્થાત્ ક્રોધ એ ઝેર છે. અહિંસા એ અમૃત છે. માન એ શત્રુ છે. અપ્રમાદ એ હિત છે. માયા-કપટ એ ભય છે. સત્ય એજ શરણુ છે. લોભ એ દુઃખ છે. અને સંતોષ એજ સુખ છે.

સંભિન્નચિત્તં મયણ અલચ્છી,

સચ્ચે ઠિયંસં મયણ સિરીય ॥૫॥

છા૦ બુદ્ધિરચણ્ડં મજતે વિનીતં,

ક્રુદ્ધં કુશોલં મજતેઽકોત્તિઃ ।

સંભિન્નચિત્તં મજતેઽલક્ષ્મીઃ,

સત્યે સ્થિતં સંમજતે શ્રોશ્ચ ॥૫॥

અર્થ—શાંત અને વિનીત માણસને બુદ્ધિ કે જ્ઞાન બળે છે-પ્રાપ્ત થાય છે. ક્રોધી અને કુશીલીયા-લંપટ માણસની (દુનીયામાં) અપકીર્તિ થાય છે. અસ્થિર ચિત્તવાળાને દરિદ્રતા પ્રમુખ આપદાઓ આવે છે. જ્યારે સત્યમાર્ગે ચાલનારા મનુષ્યને લક્ષ્મી કે સુખ હમેશાં બળે છે. (દુઃખ દૂર નાસે છે.)પ

મૂ૦ *ચયંતિ મિત્તાણિ નરં કયગ્ધં,

ચયંતિ પાવાઇ મુણિં જયંતં ।

ચયંતિ સુક્કાણિ સરાણિ હંસા,

ચણ્ડ બુદ્ધી કુવિયં મણુસ્સં ॥૬॥

છા૦ ત્યજન્તિ મિત્રાણિ નરં કૃતધ્નં,

ત્યજન્તિ પાપાણિ મુણિં જયન્તમ્ ।

ત્યજન્તિ શુષ્કાણિ સરાંસિ હંસા,

ત્યજતિ બુદ્ધિઃ કુપિતં મનુષ્યમ્ ॥૬॥

અર્થ—સુકાર્ઠ ગયેલા તળાવોને જેમ હંસ પક્ષીઓ છોડી જાય છે તેમ કૃતધ્ની (કરેલા ઉપકારને ઓળવનાર) માણસને

મિત્રો છોડી દે છે. ક્રોધાયમાન થયેલા માણસની જેમ ખુદ્ધિ ચાલી જાય છે (એડ મારી જાય છે.) તેમ જય પામતા (અંતર-શત્રુઓને જીતતા એવા) મુનિને પાપો (કર્મો) છોડી જાય છે. (નાશ પામે છે.) ૬

મૂ૦ *અરોઢ^૧ અત્યં કહિણ વિલાવો,

અસંપહારે કહિણ વિલાવો ।

વિક્ષિપ્તચિત્તે કહિણ વિલાવો,

બહુ કુસીસે કહિણ વિલાવો ॥૭॥

છા૦ અરોચમાણમર્થ કથિતે વિલાપોઽ-

સમ્પ્રહારે કથિતે વિલાપઃ ।

વિક્ષિપ્તચિત્તાન્ કથિતે વિલાપો,

બહુન્ કુશિષ્યાન્ કથિતે વિલાપઃ ॥૭॥

અર્થ—સાંભળનારને કંઈ પણ (આત્મહિત સંબંધી વાત કહીએ અને જો તેને રૂચતી ન હોય તો તે^૧ વાત કહેવી એ વિલાપ કરવા તુલ્ય છે. (અથવા ભૂતકાળમાં કંઈ ન બનવા જેવું બની ગયું તેના સંબંધમાં વારંવાર કાંઈને કહેવું તે વિલાપ તુલ્ય છે.)

(અગર અતીતાર્થ-એટલે જેની પાસે કંઈપણ નથી તેવા દરિદ્રી પાસે કાંઈપણ વસ્તુની માંગણી કરવી તે વિલાપ કરવા બરાબર છે.)

* અરોઢ અત્યે=અતીતાર્થે इति पाठान्तरम् ॥

૧ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીને ચિત્તમુનિએ આપેલા ઉપદેશની પેઠે-૧ ઉપજાતિવૃત્તમ્.

અનિશ્ચિત બાબતમાં અથવા મતસ્રમ સમજ્યા વગર કે સંબંધ વગરનું કંઈપણ નિશ્ચયકારી વચન કહેવું તે વિલાપ કરવા બરાબર છે. અસ્થિર ચિત્તવાળા મનુષ્યોને કંઈપણ (હિત શિખામણ વિગેરે) કહેવું તે વિલાપ સરખું છે. અને ધણા કુશિષ્યોને ઉપદેશ આપવો તે પણ વનમાં વિલાપ કરવા જેવું છે.^૧ ૭

મૂ૦ દુઢાહિવા દંડપરા હવંતિ,
વિજ્ઞાહરા મંતપરા હવંતિ ।
મુક્ષવા નરા કોવપરા હવંતિ,
સુસાહુણો તત્તપરા હવંતિ ॥૮॥

છા૦ દુષ્ટાધિપા દણ્ડપરા ભવન્તિ,
વિદ્યાધરા મન્ત્રપરા ભવન્તિ ।
મૂર્ખા નરાઃ કોપપરા ભવન્તિ,
સુસાધવ સ્તત્ત્વપરા ભવન્તિ ॥૮॥

અર્થ—(અનીતિ, અન્યાય અને જોર જુલમ કરનારા) દુષ્ટ રાજાઓ પ્રજાને દંડ કરવામાં તત્પર હોય, વિદ્યાધરો (વૈતાલ્ય પર્વતની શ્રેણીઓમાં ઉત્પન્ન થનારા મનુષ્યો) મંત્ર સાધવામાં તત્પર હોય, મૂર્ખ માણસો ક્રોધ કરવામાં તત્પર રહે છે, જ્યારે (આત્મસાધન કરનારા) સુસાધુઓ (તો) તત્ત્વની—પરમાર્થની (કર્મથી મુક્ત થવા રૂપ મોક્ષની કે આત્મસ્વરૂપની) પ્રાપ્તિ માટે તત્પર રહે છે. ૭

મૂ० સોહા ભવે હગતવસ્સ સ્વંતી,
 સમાહિજોગો પસમસ્સ સોહા ।
 નાણં સુઝાણં ચરણસ્સ સોહા,
 સીસસ્સ સોહા વિણણ પવિત્તી ॥૧॥

છા० શોભા ભવેદુગ્રતપસઃ ક્ષાન્તિઃ,
 સમાધિયોગઃ પ્રશમસ્ય શોભા ।
 જ્ઞાનં સુધ્યાનં ચરણસ્ય શોભા,
 શિષ્યસ્ય શોભા વિનયે પ્રવૃત્તિઃ ॥૧॥

અર્થ—ઉગ્ર તપસ્યા કરનાર તપસ્વીની શોભા શી ?
 ક્ષમા. (ક્ષમા વગરની તપસ્યા નકામી છે.) પ્રશમ (કષાયોના
 ઉપશમ)ની શોભાસમાધિ-યોગ (આધિ-માનસિક પીડા,
 વ્યાધિ-શરીર સંબંધી રોગાદિક પીડા અને ઉપાધિ-સ્ત્રી પુત્રા-
 દિક કુટુંબ પરિવાર તથા સેનું, રૂપું, ઘર, ક્ષેત્રાદિકની ચિંતા
 રૂપ પીડા. એ ત્રણ પ્રકારની પીડા વગરની સ્થિતિ) છે. જ્ઞાન
 (સત્સ્વરૂપનું જ્ઞાન) અને શુભધ્યાન (ધર્મનું કે આત્મસ્વરૂપનું
 ચિંતન) એ ચારિત્ર-સંયમની શોભા છે. અને વિનય-નમ્રતા-
 પૂર્વક પ્રવર્તવું એ શિષ્યની શોભા છે. ૯

મૂ० અભૂસણો સોહરૂં બંધયારી,
 અકિંચણો સોહરૂં દિવસધારી ।
 બુદ્ધીજુઓ સોહરૂં રાયમંતી,
 લજ્જાજુઓ સોહરૂં ઇગપત્તી ॥૧૦॥

છા૦ અભૂષણઃ શોભતે બ્રહ્મચારી,
અકિશ્ચનઃ શોભતે દીક્ષાધારી ।

બુદ્ધિયુતઃ શોભતે રાજમન્ત્રી,
લજ્જાયુતઃ શોભતે એક પત્નિઃ ॥૧૦॥

અર્થ—ધરેણાં વગરનો (કદૂપો હોવા છતાં) પણ બ્રહ્મ-
ચારી પુરુષ (હરિકૃષિ મુનિની પેઠે) શોભે છે. બાહ્ય (નવ પ્રકાર-
ના) તથા અભ્યંતર (મિથ્યાત્વ, વિષય, કષાયાદિ ૧૪ પ્રકારના)
પરિગ્રહ રહિત એવો દીક્ષાધારી (સંયમી, નિર્ગ્રંથ કે સાધુ) શોભે
છે. રાજનો મંત્રી-પ્રધાન (અભયકુમારની પેઠે) તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો
હોય તો શોભે છે. તેમ જ એકપત્નીવાળો (પરસ્ત્રીનો ત્યાગી તથા
એક સ્ત્રીવ્રત-સ્વસ્ત્રી સંતોષ વ્રત પાળનાર) પુરુષ, અથવા એક-
પતિ-પતિવ્રતા સતી સ્ત્રી લગ્ન સહિત હોય તે શોભે છે. ૧૦

મૂ૦ અપ્પા અરી હોજ્જ-ણવટ્ઠિયસ્સ,
અપ્પા જસો સીલમઓ નરસ્સ ।
અપ્પા દુરપ્પા અણવટ્ઠિયસ્સ,
અપ્પા જિઅપ્પા સરણં ગઈં ય ॥૧૧॥

છા૦ આત્માઽરિ ભવત્યનવસ્થિતસ્ય,
આત્મા યશઃ શીલવતો નરસ્ય ।

આત્માદુરાત્માઽનવસ્થિતસ્ય,
આત્મા જિતાત્મા શરણં ગતિશ્ચ ॥૧૧॥

અર્થ—જેના યોગ-મન, વચન અને કાયા અસ્થિર હોય.

છે, (અર્થાત્ જે ચપળ ચિત્તવાળો હોય) તેનો પોતાનો આત્મા જ શત્રુ હોય છે. શીલવંત જે પુરુષ હોય તેનો આત્મા યશ પામે. ધર્મની બાબતમાં (મોહમાં મુંઝાયલો હોવાથી) જેનું ચિત્ત અસ્થિર હોય તેનો આત્મા જ દુરાત્મા (દુર્ગતિમાં જનાર દુષ્ટાત્મા) છે. અને આત્મા જ્યારે ઈન્દ્રિયોને જીતી મનને વશ કરે ત્યારે તે જિતાત્મા થાય, એવો તે આત્મા જ સંસારથી બહીતા પ્રાણિઓને શરણુ-આધારભૂત છે અને દુઃખથી મૂકાવી સુખના માર્ગે ચડાવનાર છે. ૧૧

મૂ૦ નૈ ધમ્મકજ્ઞા પરમત્થિ કજ્ઞં,

ન પાણિહિંસા પરમં અકજ્ઞં ।

ન પેમરાગા પરમત્થિ બંધો,

ન બોહિલાભા પરમત્થિ લાભો ॥૧૨॥

છ૦ ન ધર્મકાર્યાત્પરમસ્તિ કાર્યં,

ન પ્રાણિહિંસાયાઃ પરમમકાર્યમ્ ।

ન પ્રેમરાગાત્પરમસ્તિ બન્ધો,

ન બોધિલાભાત્પરમસ્તિ લાભઃ ॥૧૨॥

અર્થ—ધર્મના કાર્ય સરખું બીજું કાઈપણ શ્રેષ્ઠ-ઉત્તમ કાર્ય નથી. જીવહિંસા સમાન બીજું કાઈપણ અકાર્ય નથી. (દેવ, ગુરુ ને ધર્મના રાગ સિવાયના માત્ર) પ્રેમરાગ-સ્નેહરાગ થકી ઉત્કૃષ્ટ બીજો કાઈ પણ બંધ નથી. (બંધનનું કારણ નથી.) અને સમકિતરૂપ બોધિલાભ કરતાં વિશેષ (ઉત્કૃષ્ટ) બીજો કાઈ પણ લાભ નથી. ૧૨

મૂ૦ ન સેવિયવ્વા પમયા પરક્કા,

ન સેવિયવ્વા પુરિસા અવિજ્ઞા ।

ન સેવિયવ્વા અહિમાનહીણા,

ન સેવિયવ્વા પિસુણા મણુસ્સા ॥૧૩॥

છા૦ ન સેવિતવ્યાઃ પ્રમદાઃ પરકીયા,

ન સેવિતવ્યાઃ પુરુષા અવિદ્યાઃ ।

ન સેવિતવ્યા અભિમાનહીના

ન સેવિતવ્યાઃ પિશુના મનુષ્યાઃ ॥૧૩॥

અર્થ—મનુષ્યે પારકી પ્રમદા-સ્ત્રી સેવતી નહિ (પરસ્ત્રી-લંપટ ન થવું.) વિદ્યા વગરના પુરુષોની (ગૃહસ્થ હોય કે ત્યાગી તેમની) સેવા કરવી નહિ (તેના આશરે ન રહેવું.) અભિમાની તથા હીન એટલે નીચ માણસોને સેવવા નહિ. (તેમના સેવક થવું નહિ.) અથવા અધિમાનહીન એટલે જે માણસો લોકોમાં માન-પ્રતિષ્ઠા વગરના હોય તેમની સોજત કરવી નહિ. તેમજ પિશુન એટલે ચાડી-ચુગલી કરનાર લોકોની પણ સેવા-સોજત ન કરવી. ૧૩

મૂ૦ *જે ધમ્મિયા તે સ્વલુ સેવિયવ્વા,

જે પંડિયા તે સ્વલુ પુચ્છિયવ્વા ।

જે સાહુણો તે અભિવંદિયવ્વા,

જે નિમ્મમા તે પહિલાભિયવ્વા ॥૧૪॥

છા૦ યે ધાર્મિકાસ્તે સ્વલુ સેવિતવ્યા,

યે પણ્ડિતાસ્તે સ્વલુ પૃષ્ઠવ્યાઃ ।

યે સાધવસ્તેઽભિવન્દનીયા (વંદિતવ્યા),

યે નિર્મમાસ્તે પ્રતિલાભિતવ્યાઃ ॥૧૪॥

અર્થ—જે પુરૂષો ધાર્મિક-ધર્માત્મા હોય તેમની અવશ્ય સેવા કરવી (તેમને આશરો લેવો.) જે પંડિત પુરૂષો હોય તેમને પોતાના હૃદયની શંકાઓ પૂછીને અવશ્ય ખુલાસા મેળવવા જોઈએ. જે સાધુ-ત્યાગી પુરૂષો હોય તેમને ખરા ભાવથી વાંદવા જોઈએ. અને જે મમત્વ-મહારાપણા રૂપ અહંકારથી રહિત સાધુ મુનિરાજ હોય તેમને ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી આહારાદિક ચૌદ પ્રકારની વસ્તુ અવશ્ય વહેરાવવી જોઈએ. ૧૪

મૂ૦ પુત્તા ય સીસા ય સમં વિભક્તા,

રિસી ય દેવા ય સમં વિભક્તા ।

મુક્ષ્વા તિરિક્ષ્વા ય સમં વિભક્તા,

મુઆ દરિદ્રા ય સમં વિભક્તા ॥૧૫॥

છા૦ પુત્રાશ્ચ શિષ્યાશ્ચ સમં વિભક્તા,

ઋષયશ્ચ દેવાશ્ચ સમં વિભક્તાઃ ।

મૂર્ખાસ્તિર્યશ્ચ સમં વિભક્તા,

મૃતા દરિદ્રાશ્ચ સમં વિભક્તાઃ ॥૧૫॥

અર્થ—પુત્રો અને શિષ્યો બન્ને સમાન જાણવા. (પુત્રો લૌકીક પક્ષે માવિત્રોની આજ્ઞા પાળે, તેમજ શિષ્યો લોકાત્તર

ધર્મપક્ષે ગુરુ-આચાર્યાદિકની આજ્ઞા પાળે.) કોઈ ધર્મ ન પામતો હોય તો તેને ધર્મ પમાડવામાં ઋષિ-મુનિયો તથા દેવો એ બન્ને સરખા બાણુવા. સાર અસારના વિચાર વગરના હોવાથી મૂર્ખ માણસો અને તિર્યચ-પશુઓ બન્ને સરખા છે, અને માખી ઉડાડવા જેટલી પણ તાકાત ન હોવાથી દરિદ્રી અને મુવેલા માણસો બન્ને સરખા છે. ૧૫

મૂં સંવા કલા ધમ્મકલા જિણાઈ,

સંવા કહા ધમ્મકહા જિણાઈ ।

સવ્વં બલં ધમ્મબલં જિણાઈ,

સવ્વં સુહં ધમ્મસુહં જિણાઈ ॥૧૬॥

છાં સર્વાઃ કલા ધર્મકલા જયતિ,

સર્વાઃ કથા ધર્મકથા જયતિ ।

સર્વેં બલં ધર્મબલં જયતિ,

સર્વેં સુખં ધર્મસુખં જયતિ ॥૧૬॥

અર્થ—સર્વ કળાઓને (બહુતેર અને સ્ત્રીઓની ચોસદ્ધ કળાઓને) ધર્મકળા જીતે છે. સર્વ (સ્ત્રી, ભોજન, દેશ અને રાજ વિગેરે અનેક કર્મ-સંબંધી) કથાઓને ફક્ત એકજ ધર્મ-કથા જીતે છે. (હાથી, ઘોડા, રથ, પાયદળ, ધન, સ્વજન-કુટુંબીઓ વિગેરે) સર્વ બળને એકલું ધર્મનું બળ જીતનાર છે. અને (ચક્રવર્તી તથા અનુત્તર વિમાન વાસી દેવો વિગેરેનાં)

સર્વ (પૌદ્ગલિક) સુખોને ફક્ત ધર્મસુખ (ધર્મથી-સકામ કર્મ નિર્જરાથી ઉત્પન્ન થતું આત્મિક સુખ) જીતનાર છે. ૧૬

મૂ૦ જૂષ પસત્તસ્સ ધણસ્સ નાસો;

મંસં પસત્તસ્સ દયાઇ નાસો ।

મજ્જં પસત્તસ્સ જસસ્સ નાસો,

વેસાપસત્તસ્સ કુલસ્સ નાસો ॥૧૭॥

છા૦ દ્યુતે પ્રસક્તસ્ય ધનસ્ય નાશો,

માંસં પ્રસક્તસ્ય દયાયા નાશઃ ।

મદ્યં પ્રસક્તસ્ય યશસો નાશો,

વેશ્યા પ્રસક્તસ્ય કુલસ્ય નાશઃ ॥૧૮॥

અર્થ—જુગાર રમવામાં આસક્ત એવા પુરુષોના ધનનો (પાંડવો તથા નળરાજના રાજ્યનો જેમ નાશ થયો તેમ) નાશ થાય. માંસ ખાવામાં લુબ્ધ એવા માણસોના હૃદયમાંથી દયા ઉઠી જાય છે. દારૂ-મદિરા પીવામાં રસિયા લોકોની યશઃ—કીર્તિનો નાશ (અપકીર્તિ) થાય છે. અને વેશ્યાને વિષે આસક્ત (તેમજ પરસ્ત્રીગમન કરનાર) એવા મનુષ્યોના કુળનો (કુટુંબ પરિવાર વિગેરેનો) નાશ થાય છે. ૧૭

મૂ૦ ×હિંસા-પસત્તસ્સ સુધમ્મનાસો,

ચોરી-પસત્તસ્સ સરીરનાસો ।

તદા પરત્યોસુ પસત્તયસ્સ,

સન્વસ્સ નાસો અહમા ગઈ ય ॥૧૮॥

છા૦ હિંસા પ્રસક્તસ્ય સુધર્મનાશઃ,

ચૌર્યપ્રસક્તસ્ય શરીરનાશઃ ।

તથા પરસ્ત્રીષુ પ્રસક્તસ્ય,

સર્વસ્ય નાશોઽધમા ગતિશ્ચ ॥૧૮॥

અર્થ—જીવહિંસા કરવામાં જે મનુષ્યે રાચેલા હોય તેમને સાચો ધર્મ નાશ પામે. ચોરી કરવામાં જે માણસ આસક્ત હોય તેના શરીરનો (તાડન, તર્જન, શૂળી, ફાંસી વિગેરે શિક્ષા દ્વારા) નાશ થાય. અને પરસ્ત્રીમાં આસક્ત થનાર પુરૂષના સર્વ દ્રવ્યનો અગર સર્વ ગુણોનો નાશ થાય, તથા વિશેષમાં તે અધમ ગતિ (નરક ગતિ) પામે. ૧૮

મૂ૦ 'દાણં દરિદ્રસ્સ પહુસ્સ સ્વંતી,

ઇચ્છાનિરોહો ય સુહોઇયસ્સ ।

તારુન્નણં ઇન્દિયનિગ્ગહો ય,

ચત્તારિ ણયાણિ સુદુક્કરાણિ ॥૧૯॥

છા૦ દાનં દરિદ્રસ્ય પ્રભોઃ શ્વાન્તિ-

રિચ્છાનિરોધશ્ચ સુખોચિતસ્ય ।

તારુણ્ય ઇન્દ્રિય નિગ્રહશ્ચ,

ચત્વાર્યેતાનિ સુદુષ્કરાણિ ॥૧૯॥

અર્થ—(જેની પાસે લેશમાત્ર પણ દ્રવ્ય-ધન ન હોય તેવા) દરિદ્રી માણસે યાચકને દાન આપવું એ દુષ્કર-અશક્ય છે, છતાં પણ ઉલ્લટ ભાવે થોડું પણ સુપાત્રને દાન આપે તો તે માણસ અમરસેન વીરસેનની પેઠે મહાન્ સુખદાયક ફળ પામે. શક્તિ-સામર્થ્ય-પરાક્રમ-બળ હોવા છતાં જે ક્ષમા-સહન-શીલતા રાખવી તે દુષ્કર છે. સુખનાં સર્વ સાધનો જેની પાસે હોય તેવા માણસને ઇચ્છિત-મનગમતી વસ્તુનો ત્યાગ કરવો (ઇચ્છાઓને રોકવી) એ દુષ્કર છે. અને તરૂણ અવસ્થામાં-ભરયૌવનમાં ઇન્દ્રિયો (અને મન) વશ કરવાં-એ પણ દુષ્કર છે. એ ચારે બાબતમાં અશક્યતા હોવા છતાં જે પુરૂષ તે તે કાર્ય કરે છે અર્થાત્-દરિદ્રી છતાં દાન આપે, પરાક્રમ છતાં સહન-શીલતા રાખે, સુખી છતાં ઇચ્છાઓને રોકે અને છતી જુવાનીમાં મન વશ રાખે તે પુરૂષ થોડા કાળમાં મોક્ષનાં સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. યશ-કીર્તિ મેળવે છે. અને આ ભવ તથા પરભવ સુધારે છે. ૧૯

ઉપજાતિ:

મૂં અસાસયં જીવિયમાહુ લોણ,
 ધમ્મં ચરે સાંહુ જિણોવહ્ઠં ।
 ધમ્મો ય તાણં સરણં ગઈય,
 ધમ્મં નિસેવિત્તુ સુહં લહંતિ ॥૨૦॥

૧ સાહુજણોવહ્ઠં = સાધુજનોપદિષ્ટમ્-સાધુપુરૂષોએ ઉપદેશેલ; (બતાવેલ) એવો પણ પાઠ દેખાય છે.

છા૦ અશાશ્વતં જીવિતમાહુ લોકે,
ધર્મ ચરેત્સાધુ જિનોપદિષ્ટમ્ ।
ધર્મશ્ચ ગ્રાણં શરણં ગતિશ્ચ,
ધર્મે નિસેવ્ય સુખં લભન્તે ॥૨૦॥

અર્થ—આ લોકને વિષે જ્ઞાની પુરુષોએ જીવિત-જીવનું અશાશ્વતું (ટુંક સ્થિતિવાળું) બતાવ્યું-કહ્યું છે. માટે તીર્થંકરોએ સારી રીતે-વિવિધપ્રકારે વિવેચન કરીને ઉપદેશેલા-બતાવેલા એવા ધર્મનું આચરણ મુમુક્ષુ-મોક્ષસુખના ઇચ્છક જનોએ કરવું જોઈએ. કારણ કે ધર્મ એજ દુર્ગતિરૂપ અનર્થ થકી ગ્રાણ એટલે રક્ષણ કરનાર છે, ધર્મ એજ કર્મરૂપ ઉપદ્રવથી ભયભીત થયેલા જીવોને શરણ-આશરો આપનાર છે અને દુઃખી પ્રાણિઓને સુખ આપવા માટે ઉત્તમ ગતિનો આપનાર પણ તેજ ધર્મ છે. અર્થાત્ એ ધર્મને સેવીને-આચરીને જીવાત્માઓ ઇચ્છિત (અથવા મોક્ષનાં) સુખ મેળવે છે. ૨૦

॥ वन्दे जिनवरम् ॥

॥ भावना कुलकम् ॥

मू० *निसाविरामे परिभावयामि,

गिहे पलित्ते किमहं सुयामि ।

ढज्झंत मप्पाणं सुविकखयामि,

जं धम्मरहिओ दिवसे गमामि ॥१॥

छा० निशाविरामे परिभावयामि,

गृहेप्रदीप्ते किमहं स्वपिमि ? ।

दह्यमानमात्मानं सुवीक्षे (सूपेक्षे),

यद्धर्मरहितो दिवसान् गमयामि ॥१॥

અર્થ—પ્રભુ પરમાત્માને પોતાની સમક્ષ રાખીને પાપ-
ભીરૂ અને ભદ્રિક પરિણામી એવો કોઈક ભવ્યાત્મા (જેનું નામ
અપ્રકટ છે તે) પોતાના આત્માને પાપરૂપ કીચડ થકી નિર્લેપ-
નિર્મળ બનાવવા માટે વિશુદ્ધ ભાવના ભાવે છે, જેમકે:—
રાત્રિના પાછલા ભાગે જાગૃત થઈને હું આત્મચિંતન (ધર્મ-
જાગૃતિકા કરું છું તો મને જાણવામાં આવે છે અને ખેદ થાય
છે કે:—આ દેહરૂપી ઘર તે ક્રોધાદિક કષાયો રૂપી અગ્નિથી
સળગી રહેલ છે, તેમાં મહારા આત્માને સળગતો જોઈ રહ્યો

* આ કુલકમાં કર્તાએ પિંગલના નિયમ તરફ લક્ષ્ય ન
રાખતાં દરેક પદના પ્રાસ મેળવી માત્ર પોતાના હૃદયના ઉદ્દ-
ગારો દર્શાવ્યા છે. આ ગાથાઓ ઉપજાતિવૃત્તમાં ગવાય છે.
સૂત્રોમાં આવાં વૃત્તો ‘કાવ્ય’ તરીકે ગણાય છે.

ધું. (અગર તેમાં સળગતા મ્હારા આત્માની હું ઉપેક્ષા-ખેદર-કારી કરી રહ્યો છું) જે કારણથી મને ભાસે છે કે:-ધર્મ-અનુષ્ઠાન વગરનો હું ફેગટ દિવસો ગુમાવી રહ્યો છું. છતાં હું મોહરૂપ નિદ્રામાં કેમ પડ્યો છું ? અર્થાત્ હવે સળગતા ધરને પ્રત્યક્ષ જોયા પછી પ્રમાદમાં પડ્યા રહી કાળ ગુમાવવો એ મને ઉચિત નથી. ૧

મૂ૦ ઇમસ્સ દેહસ્સ દુહાલયસ્સ,

કિર જીવ ! લુદ્ધો ઠાણસ્સ કસ્સ ? ।

અન્નં સરં કિંપિ અપિચ્છરસ્સ,

જાયા વિઈ કૂવિયદદ્દુરસ્સ ॥૨॥

છા૦ ષતસ્મિન્ દેહે દુઃખાલયે,

કિલ જીવ ! લુબ્ધઃ સ્થાનસ્ય કસ્ય [અર્થમ્] ? ।

અન્યત્સરઃ કિમપ્યપશ્યતો,

જાતા વૃત્તિઃ કૌપિકદ્દુરસ્ય ॥૨॥

અર્થ—હે આત્મન ! દુઃખના ધરરૂપ એવા આ દેહને વિષે કયા સ્થાન માટે (કયા સુખ માટે) તું લોભાદિ રહ્યો છે ? તે સમજાતું નથી. ખરેખર તળાવ, કે સમુદ્ર સરખાં બીજાં પાણીનાં સ્થાનને ન જોનાર અને માત્ર કુવાને જ સર્વ શ્રેષ્ઠ સ્થાન માનનાર એવા કુવાના દેડકા સરખી મ્હારી વૃત્તિ થયેલ છે. ૨

મૂ૦ માણુસ્સજમ્મં તટલદ્ધણં,

જિણિંદધમ્મો ન કઓ ય જેણં ।

તુદ્દે ગુણે જહ્ બાણવસ્થાનં,
લલ્લં ગયં મજ્ઞ અવસ્સતેણં ॥૩॥

છા૦ માનુષ્યજન્મ-તટલબ્ધેન,
જિનેન્દ્રધર્મે ન કૃતશ્ચ યેન ।

ત્રુટિતે ગુણે યથા બાણક્ષયેણ,
લબ્ધં ગતં મમાઽવશ્યત્વેન ॥૩॥

અર્થ—(સમુદ્રમાં પડેલો માણસ જેમ પવનથી પ્રેરાયલાં મોજાંથી અથડાતો કિનારે આવે તેમ સંસાર રૂપ સમુદ્રમાં પડેલો અને કર્મના યોગે એકેન્દ્રિયાદિ ભવોમાં અનેક દુઃખોથી સડાડતો એવો જે હું તે કંઈક પુણ્યના યોગે) મનુષ્ય ભવ-રૂપ કિનારો પામ્યો છતાં મેં જિનેન્દ્રપ્રભુનો ધર્મ કર્યો નહિ, માટે જેમ મનુષ્યની દોરી ત્રુટતાં હાથમાંથી બાણ ત્યાંજ પડી જાય પરંતુ આગળ-ધારેલા નિશાને જઈ શકે નહિ, તેમ ધર્મ-રૂપી દોરી ત્રુટવાથી-ધર્મ ન કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલો મહારો અમૂલ્ય મનુષ્ય ભવ મેં ખોઈ નાંખ્યો અને (સમુદ્ર કિનારે આવેલો પણ આગળ ન જતાં પ્રમાદથી ત્યાંજ સૂઈ રહેલો એવો તે માણસ જેમ ભરતી-જવાળ આવતાં પાછો તણાઈને સમુદ્રમાં જઈ પડે તેમ હું પણ) મરીને પાછો સંસારરૂપ સમુદ્રમાં પડીને ગોથાં ખાઈશ. ૩

મૂ૦ દુલ્લહે વિ લલ્લે માણુસ્સજમ્મે,
ચિંતામણિતુલ્લજિણિંદ ધમ્મે ।

પુર્વિલ્લખ કિંચિવિ દુષ્ટકર્મમે,

સુહાળ ઠાળમ્મિ અણાયરામે ॥૪॥

છા૦ દુર્લભેઽપિ લબ્ધે માનુષ્યજન્મનિ,

ચિન્તામણિતુલ્યજિનેન્દ્રધર્મે ।

પુર્વિલલકે કિશ્ચિદપિ દુષ્ટકર્મણિ,

સુખાનાં સ્થાને (સ્થાનાય) ડનાચરામિ ॥૪॥

અથ—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરો, વનસ્પતિ, બે ઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસંજિ-સંજિતિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અને સંમૂર્ધિમ મનુષ્ય વિગેરે ભવોમાં અનંત, અસંખ્યાત અને સંખ્યાત કાળ રહેવાનું હોવાથી) દુર્લભ એવો પણ મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત થયે છતે, તેમજ અનેક પાપંડ મત-પંથો પ્રચલિત હોવાના કારણે દુર્લભ એવો, ચિન્તામણિ રત્ન કરતાં પણ અમૂલ્ય અને સર્વ ઈચ્છિત સુખો પ્રાપ્ત થવાનું કારણ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનો ધર્મ (જૈનધર્મ) પ્રાપ્ત થવા છતાં (જૈનકુળમાં જન્મ લેવા છતાં), સત્તામાં રહેલાં પૂર્વ સંચિત દુઃખદાયક એવાં કર્મોનો નાશ કરવા માટે (સુખનું સ્થાન મોક્ષ મેળવવા માટે) હું કંઈપણ આચરણ કરતો નથી (ધર્મકરણી કરતો નથી) એ ખેદની વાત છે. ૪

મૂ૦ ચરણં ચરેત્તં જહ નો તરેસિ,

ગિહત્થધમ્મં ન સમાયરેસિ ।

સવ્વસ્સ ગમણે અટ્ટં જલેસિ,

પચ્છા ઘણં જીવ ! વિઙ્ગરણસિ ॥૫॥

છા૦ ચરણં ચરિત્વા યદિ નો તરસિ,

ગૃહસ્થધર્મે ન સમાચરસિ ।

સર્વસ્વગમનેઽર્થે જ્વલયસિ,

પશ્ચાદ્ ઘનં જીવ ! વિલપ્સ્યસિ ॥૫॥

અર્થ—હે આત્મન! જો તું ગૃહસ્થ ધર્મ (શ્રાવકધર્મ) અંગીકાર કરી પાળતો નથી, તેમજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને (સંયમરૂપ નાવામાં બેસીને) સંસારરૂપ સમુદ્રને જો તું તરતો નથી તો ધર બાળીને તીર્થ કર્યા જેવું કામ કરનાર તને પાછળથી ધણો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે. ૫

મૂ૦ વિસુદ્ધયં દંસણનાણસારં,

ન ધારિયં સંજમસીલ ભારં ।

સદ્દત્તણં તંપિય નામધારં,

કહં ચ મે હોઝ ભવોહપારં ॥૬॥

છા૦ વિશુદ્ધકો દર્શનજ્ઞાનસારો,

ન ધારિતઃ સંયમશીલ ભારઃ ।

શ્રાદ્ધત્વં તદપિ ચ નામધારં,

કથં ચ મે ભવતિ ભવોઘપારઃ ? ॥૬॥

અર્થ—(આત્માને કર્મ મળ રહિત કરનાર એવું) નિમળ જ્ઞાન તથા નિર્મળ જ્ઞાનપૂર્વક દર્શન (બ્રહ્માદિ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી તે) અને એવા જ્ઞાનદર્શન પૂર્વક શીલ (સ્વસ્ત્રીમાં સંતોષ અને પરસ્ત્રી-ત્યાગરૂપ દેશ થકી બ્રહ્મચર્ય) કે સર્વથા બ્રહ્મચર્ય મેં પાળ્યું નહિ.

તેમજ પંચ આશ્રવેના ત્યાગ રૂપ (સાધુ ધર્મરૂપ) સંયમ પણ સ્વીકાર્યો નહિ. અને (શ્રાવકના કુળમાં જન્મ લેવાથી) જે શ્રાવક ગણાયો તે પણ માત્ર નામધારી થયો. અર્થાત્ શ્રાવક-પણાના ગુણો ધારણ કર્યા નહિ. તે કારણથી હે પ્રભુ ! હું સંસાર સમુદ્રનો પાર કેમ પામું ? ૬

મૂ० દેવો જિણો સાહુગુરુ પસત્યા,
જીવાસ્તત્તાઈં નવ પયત્યા ।
મન્નંતિ જે કેઈ નરા કયત્યા,
અચ્છંતુ તા પંચમહવ્યયત્યા ॥૭॥

છા० દેવો જિનઃ સાધુ-ગુરુઃ પ્રશસ્તૌ,
જીવાદિતત્ત્વાનિ નવ પદાર્થાઃ ।
મન્યન્તે યે કેચિન્નરાઃ કૃતાર્થા-
સ્તિષ્ઠન્તુ તાવત્પશ્ચ મહાવ્રતસ્થાઃ ॥૭॥

અર્થ—જિન (રાગ દ્વેષ રહિત) દેવ, સાધુ (સ્વપર-હિત-સાધક) ગુરુ અને જીવાદિ નવ પદાર્થ-તત્ત્વને (અથવા અહિંસા, સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મને) જે કોઈ મનુષ્ય માને છે-શ્રદ્ધે છે તે પણ કૃતાર્થ (મોક્ષ પામવાને યોગ્ય) ગણાય છે, તો પછી જે પંચ મહાવ્રતરૂપ સંયમ સ્વીકારીને યથાર્થ પાલન કરે છે તેનું તો કહેવું જ શું ? અર્થાત્ તેવા સાધુ પુરુષો તો કૃતકૃત્ય થયા ગણાય જ. ૭

મૂ० ધન્ના મુણી જે ચડઝળ મેહં,
તવેણ ડગ્ગેણ દમંતિ દેહં ।

ન મન્નિયં પુત્રકલત્તનેહં,

બહુમાણસારં પણમામિ તેહં ॥૮॥

છા૦ ધન્યા ! મુનયો યે ત્યક્ત્વા ગૃહં,

તપસોગ્રેણ દમયન્તિ દેહમ્ ।

ન માનિતઃ [યૈઃ] પુત્રકલત્રસ્નેહો,

બહુમાનસારાન્ પ્રણમામિ તાનહમ્ ॥૮॥

અર્થ—ધન્ય છે—કૃતકૃત્ય છે તે મુનિયો !! કે જેમણે ધર છોડ્યું, જે સ્ત્રી પુત્રાદિકના સ્નેહને વશ ન થયા અને ઉત્તર તપ વડે પોતાની કાયાને દમે છે. તે માટે બહુમાન આપવા લાયક એવા તે મહામુનિયોને હું નમસ્કાર કરું છું. ૮

મૂ૦ માયાપિયાબંધવસયણવિદં,

લહુજ્ઞિયં ગેહવાવારદંદં ।

ઉન્મૂલિયં મોહણવલ્લિકંદં,

પણમામિ તેસિં ચરણારવિદં ॥૯॥

છા૦ માતાપિતાબાન્ધવસ્વજનવૃન્દં,

લઘૂજ્ઞિતં [ત્યક્તં] ગૃહવ્યાપાર દ્વન્દ્વમ્ ।

ઉન્મૂલિતં મોહનવલ્લિકન્દં [યૈઃ]

પ્રણમામિ તેષાં ચરણારવિન્દમ્ ॥૯॥

અર્થ—જેમણે માતા, પિતા, બાંધવ (ભાઈયો કે મિત્રો) અને સ્વજનાદિ વર્ગને એકદમ છોડ્યો. ધર સંબંધી દરેક ઉપાધિઓને તિલાંજલિ આપી. અને મોહનવલ્લીના કંઈ સરખા

મોહને જેમણે જડમૂળથી ઉખેડી નાંખેલ છે એવા મહાપુરુષોના
ચરણકમળોને હું પ્રણામ કરું છું. ૯

મૂં પુર્વિ પિ જે નો ગિહગુત્તિલીના,
ધિત્તુ વયં ગુરુકુલવાસલીના ।

અમુચ્છિયાઽગિદ્ધ અદીણવયણા,

કાલોચિયા જે પાલંતિ જયણા ॥૧૦॥

છાં પૂર્વમપિ યે નો ગૃહગુત્તિલીના,

ગૃહીત્વા વ્રતં ગુરુકુલવાસલીનાઃ ।

અમૂર્ચ્છિતા અગૃદ્ધા અદીનવદનાઃ [વચનાઃ]

કાલોચિતા યે પાલયન્તિ યત્નાઃ ॥૧૦॥

અર્થ—જેઓ પૂર્વે (દીક્ષા પહેલા) ગૃહસ્થાશ્રમમાં રાખ્યા
નહિ (વિષયોમાં લુપ્ધ બન્યા નહિ.) અને દીક્ષા લીધા પછી
જેઓ ગુરુકુળવાસમાં (ગુરુ અને વડિલ ગુરુજીઓ સાથે રહી
વિનય વૈયાવચ્ચ પૂર્વક તેમની આજ્ઞા પાળવામાં) લીન થયા.
તેમજ જેઓ મૂર્છા રહિત (આત્માથી ભિન્ન એવા બાહ્ય પદાર્થો
પરના મોહરહિત), રસગૃહીપણા રહિત અને દીનતા (મુખના
કે વચનના દીનપણા) રહિત થયા થકા જેઓ કાલોચિત યત્ના
(જે કાળે જે ક્રિયા—સ્વાધ્યાય ધ્યાનાદિ કરવાની હોય તે કાળે
તેજ ક્રિયા કરવારૂપ કર્તવ્ય) પાળે છે—બળવે છે. તેમને મહારે
નમસ્કાર થાઓ ! ! ! (૧૪ મી ગાથા સાથે સંબંધ છે) ૧૦

મૂં સમિદ્સમિયા તિગુત્તિગુત્તા,

સજ્ઞાયજ્ઞાણેસુ સયાણુરત્તા ।

સંવેગચિત્તા વિસયે વિરક્તા,

ન મોહપંકે મળયં પિ સુત્તા ॥૧૧॥

છા૦ સમિતિસમિતાસ્ત્રિગુપ્તિગુપ્તાઃ,

સ્વાધ્યાયધ્યાનેષુ સદાનુરક્તાઃ ।

સંવેગચિત્તા વિષયે વિરક્તા,

ન મોહપંકે મનાગપિ નિમગ્નાઃ ॥૧૧॥

અર્થ--જેઓ (જોઈ પોંજી ચાલવું, વચનનો સદુપયોગ કરવો, નિર્દોષ આહારાદિક વસ્તુની શોધ કરવી, વસ્ત્ર પાત્રાદિક વસ્તુ યત્નાથી લેવી મૂકવી અને મળમૂત્રાદિક નિર્જીવ જગ્યાએ પરઠવવા રૂપ) પાંચ સમિતિઓથી યુક્ત છે. ત્રણ (મન વચન ને કાયાને ગોપવવા રૂપ) ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત-ચપળા રહિત છે. (વાંચવું, પૂછવું, શીખેલું સંભારી જવું, ધર્મકથા કરવી અને શાસ્ત્રાના અર્થોનો નિરંતર વિચાર કરવો તે રૂપ) સ્વાધ્યાય અને (આત્મચિંતનરૂપ) ધ્યાનમાં સદા મગ્ન રહે છે. વૈરાગ્ય-વાસિત જેઓનું ચિત્ત છે. શબ્દાદિ પંચવિષયો થકી જેઓ વિરક્ત છે. અને જેઓ મોહરૂપ કીચડમાં જરાપણ ખૂંચેલા નથી. એવા મહામુનિવરોને મહારો નમસ્કાર થાઓ !!! ૧૧

મૂ૦ ન મૂસિયા ઇંદિયતકરેહિં,

વિદ્ધા ન જે મકરજ્ઞયસરેહિં ।

ન સુખિયા દુષ્ટપરિસહેહિં,

ન ગંજિયા કોહમાઇમહેહિં ॥૧૨॥

છાં ન મૂષિતા इन्द्रियतस्करै-

विद्धा न ये मकरध्वजशरैः ।

न क्षुભिता दुष्टपरिषहै-

र्न गंजिताः क्रोधादिभटैः ॥૧૨॥

અર્થ--ઇન્દ્રિયોરૂપ ચોરોથી જેઓ લૂંટાયા નથી. કામ-
બાણોથી જેઓ વિંધાયા નથી. દુઃખરૂપ દુષ્ટ પરિષદો આવ્યે
છતે જેઓ ક્ષોભ પામતા નથી. અને ક્રોધાદિ કષાયો રૂપ
સુભટો જેમને ગંજી-હરાવી શક્યા નથી. એવા મહાત્માઓને
મહારો નમસ્કાર થાઓ ! ! ! ૧૨

મૂં અટ્ટાં રુદ્ધાં પરિચ્ચયંતિ,

ધમ્માં સુક્કાં સમાયરંતિ ।

નવાં પાવાં ન બંધયંતિ,

પુવ્વિલ્લયાં નિવિસોજ્જયંતિ ॥૧૩॥

છાં આર્તાનિ રૌદ્રાણિ પરિત્યજન્તિ,

ધર્માણિ શુક્લાણિ સમાચરન્તિ ।

નવાનિ પાપાનિ ન બધ્નન્તિ,

પૂર્વીયાનિ નિવિશોધયન્તિ ॥૧૩॥

- અર્થ--જેઓ (કુટુંબ, ધન અને શરીર પ્રમુખને લગતી
ચિંતા રૂપ) આર્તધ્યાન અને (નિર્દયતાથી હિંસાદિ ક્રૂર કાર્યોની
વિચારણા રૂપ) રૌદ્રધ્યાન ધરતા નથી, પરંતુ (અહિંસા,
સંયમ અને તપના ચિંતનરૂપ) ધર્મ ધ્યાન તથા (આત્મ-
પરમાત્મના વિચાર રૂપ) શુક્લધ્યાન ધરે છે. જેઓ નવાં

પાપ કર્મો કરતા-બાંધતા નથી, પરંતુ પૂર્વ જન્મોમાં સંચેલાં-
સત્તામાં રહેલાં કર્મોનું શોધન કરે છે. (તપાદિક અનુષ્ઠાન
વડે નાશ કરે છે.) એવા જ્ઞાની પુરૂષોને મ્હારો નમસ્કાર
થાઓ!!! ૧૩

મૂં તેસિં નમો દુક્કરકારયાણં,

મહવ્વણ દુચ્ચર ધારયાણં ।

જિનાગમે સુદ્ધપરુવગાણં,

વિસુદ્ધકરણે ચરણે રયાણં ॥૧૪॥

છાં તેમ્મો નમો દુષ્કરકારકેમ્મો,

મહાવ્રતાનિ દુચ્ચર ધારકેમ્મયઃ ।

જિનાગમાનાં શુદ્ધપ્રરૂપકેમ્મો,

વિશુદ્ધકરણે ચરણે રત્તેમ્મયઃ ॥૧૪॥

અર્થ—દુઃખે પાળી શકાય એવાં પંચ મહાવ્રતોના ધારણ
કરનારા, જિનાગમોને અનુસરી શુદ્ધ ઉપદેશ આપનારા અને
જેઓ વિશુદ્ધ ચરણ સિંતેરી તથા કરણ-સિંતેરીનું વહન
કરનારા એવા તે દુષ્કર કાર્ય કરનારા સાધુપુરૂષોને મ્હારો
નમસ્કાર થાઓ!!! ૧૪

મૂં અહં તુ પુન્નિ ગિહવાસલીણો,

સુસાહુધમ્મે વિમલે ન લીણો ।

ઈન્દિ પુણો હં બલસત્તિહીણો,

ચિદ્દં જહા જલવિરહમ્મિ મીણો ॥૧૫॥

છા૦ અહં તુ પૂર્વ ગૃહવાસલીનઃ,

સુસાધુધર્મે વિમલે ન લીનઃ ।

इदानीं पुनरहं बलशक्तिहीन-

स्तिष्ठामि[स्तिष्ठन्] यथा जलविरहे मीनः ॥૧૫॥

અર્થ—હું તો પૂર્વ અવસ્થામાં (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) સ્ત્રી-પુત્ર તથા વિષય સુખોમાં લીન થયો, પરંતુ નિર્દોષ એવા સાધુ ધર્મમાં (સાધુપણું સ્વીકારવામાં) લીન ન થયો. હવે તો (રોગાદિક કે વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે) હું શક્તિહીન થઈ ગયો છું. પાણી સૂકાઈ જતાં જેમ માછલું ગતિ વગરનું કંઈપણ (ક્રિયા) કરી ન શકે, તેમ હું પણ હવે શક્તિ વગરનો શું કરી શકું? ૧૫

મૂ૦ જાણંતઓ ભોગસુહં અણિચં,

ઘોરે ભવે દુઃખભરે નિભિચ્છે ।

न लग्गओ दुविहे धम्मकिच्चे,

ઠિઓ અહં કૂડકવાડકિચ્ચે ॥૧૬॥

છા૦ જાનન્ ભોગસુખમનિત્યં,

ઘોરે ભવે દુઃખભરે નિર્મત્સ્યે ।

न लग्नो द्विविधे धर्मकृत्ये,

સ્થિતોઽહં કૂટકપાટ કૃત્યે ॥૧૬॥

અર્થ—દુઃખથી ભરેલ માટે તિરસ્કાર કરવા લાયક એવા આ ભયંકર સંસારને વિષે કામભોગનાં સુખોને અનિત્ય જાણવા છતાં તેનો ત્યાગ કરીને જે પ્રકારની (સાધુ કે શ્રાવકની) ધર્મકરણીમાં હું જોડાયો નહિ. જેથી વિષયસુખોમાં રાચેલો હું કૂડકપટ કરવારૂપ કૂડકપાટ કૃત્યમાં ફસાઈ ગયો. ૧૬

મૂ૦ આસાપિસાણ ધમ્મે વિમુક્કો,
 મણોરહે સવ્વમણો-વિથક્કો ।
 કઓવરોહોવ્વ ગિહે નિલુક્કો,
 ચિટ્ઠં જહા વાનરો ઢાલચુક્કો ॥૧૭॥

છા૦ આશાપિશાચેન ધર્માદ્વિમુક્તો,
 મનોરથે સર્વમનો-વિશ્રાન્તઃ ।
 કૃતોપરોધ ઇવ ગૃહે નિલીન-
 સ્તિષ્ઠામિ [સ્તિષ્ઠન્] યથા વાનરઃ શાસ્ત્રાભ્રષ્ટઃ ॥૧૭॥

અર્થ—(આટલું મળ્યું, હજી આટલું મળે એટલે ધર્મ કરું ઇત્યાદિ) અનેક આશાઓ રૂપ પિશાચીઓથી પરવશ થઈને આવા મનના સર્વ મનોરથો (મનરૂપ રથો)—વિચારોમાં મશગૂલ થવાથી જાણે કોઈ આગ્રહ કરી રોકતો હોય ! તેમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં (સ્ત્રી પુત્રાદિકના સુખમાં) હું લીન થયો થકા ડાળ થકી પડી ગયેલા વાંદરાની પેઠે ધર્મથી વંચિત રહ્યો. ૧૭

મૂ૦ અસંકિલિટ્ટા વિસયા અણિટ્ટા,
 કરંડણ છુટ્ઠભુયંગપુટ્ટા ।
 મોહંધગારે વિ જ્ઞટિતિ દટ્ટા,
 અમ્હારિસા નેવ જગંતિ મૂઢા ॥૧૮॥

છા૦ અતિસંક્લિષ્ટા વિષયા અનિષ્ટા,
 કરણ્ડકે ક્ષિપ્તભુજઙ્ગસ્પૃષ્ટાઃ ।
 મોહાન્ધકારેऽપિ જ્ઞટિતિ દષ્ટા,
 અસ્માદ્દશા નૈવ જાગ્રતિ મૂઢાઃ ॥૧૮॥

અર્થ—અત્યંત પીડા ઉત્પન્ન કરનારા અને દીકા ન ગમે તેવા, કરંડીયામાં નંખાયલા એવા પણ સર્પો અંધારામાં તેમને સ્પર્શ કરવામાં આવે તો જેમ તરત ડંખે છે અને તેવું એ અડતાં માણસ બેભાન બની જાય છે, તેમ ન ઇચ્છવા ચોગ એવાં વિષયસુખો અજ્ઞાનપણે સેવ્યા થકા પરિણામે આ ભવમ રોગાદિક મહાન કષ્ટા ઉત્પન્ન કરે છે અને પરભવમાં નરકાદિક દુર્ગતિના દુઃખો પ્રાપ્ત કરાવે છે. એવું જાણુવા છતાં અમારા જેવા મૂઢ-મૂર્ખ જનો મોહનિદ્રામાં પડ્યા હોવાથી જાગતા નથી. ૧૮

મૂ० इत्तो खु मनिज्ज अहं कयत्थो,
जं पाविओ सिवपुरगमणसत्थो ।
जिणिदभणिओ धम्मो पसत्थो,
संसारजलहि तरणे समत्थो ॥१९॥

છા० इतःखलु मन्येऽहं कृतार्थो
यत्प्राप्तः शिवपुरगमनसार्थः ।
जिनेन्द्रभणितो धर्मः प्रशस्तः,
संसारजलधि तरणे समर्थः ॥१९॥

અર્થ—ખરેખર હવે હું મહારા આત્માને કૃતાર્થ થયે માનું છું, કારણ કે:-મોક્ષ નગરે જતાં સાથ (સહાયરૂપ) અં સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવા (તારવા)માં સમર્થ એવો જિનેન્દ્રપ્રભુએ ભાંખેલો ભલો ધર્મ મને પ્રાપ્ત થયો. ૧૯

મૂ૦ ભક્તિભરો નામ સિળો અણાહં,
વિણ્ણત્તીયં પરમદ્દાણ કાહં ।

પત્થેમિ વત્થુ અહં કિંપિ નાહં,
ભવે ભવે દિંતુ સુબોધિલાહં ॥૨૦॥

છા૦ ભક્તિભરો નામાઽસ્મિ નોઽનાથો,
વિજ્ઞસિરિમાં પરમાર્થેભ્યઃ કરિષ્યામિ ।
પ્રાર્થયામિ વસ્ત્વહં કિમપિ નાથ !,
ભવે ભવે દદતુ સુબોધિલાભમ્ ॥૨૦॥

અર્થ—હે પ્રભુ ! આપ મહારા નાથ છતે હું અનાથ નથી. ભક્તિભરેલ હૃદયથી આપને હું આ (નીચે પ્રમાણે) પરમ—અર્થ માટે (આત્મકલ્યાણ માટે) વિનંતિ કરીશ તે સ્વીકારજો. હું બીજી કંઈ (બાહ્ય) વસ્તુની આપની પાસે પ્રાર્થના કરતો નથી, જે કંઈ માંગણી છે તે એજ છે કે:—હે પ્રભુ ! મને બોધિલાભ આપો. (અર્થાત્ ભવેભવમાં મને સમક્રિતપૂર્વક આપનાં વચન શ્રવણનો લાભ, આપના ધર્મનો બોધ કે આપની સેવા મળે ! ! ! ૨૦

મૂ૦ સ્વમાવણા સન્વજિયા સ્વમાણં,
આલોચણાણ ચતુસરણગમણં ।
અણસણં પચ્ચક્કવાણં ચ કરણં,
અંતંમિ મે હુજ્જ સમાહિમરણં ॥૨૧॥

છા૦ ક્ષમયામિ સર્વજીવાન્ ક્ષમધ્વં,
આલોચનયા ચતુઃશરણગમનમ્ ।

અનશનં પ્રત્યાખ્યાનં ચ કરણં,

અંતે મમાઽસ્તુ સમાધિમરણમ્ ॥૨૧॥

અર્થ—અંતે (મરણ સમયે) હું સર્વ જીવેને ખમાવું, સર્વ જીવો મને ક્ષમા-માફી આપે, આલોચના (પાપના પ્રાયશ્ચિત) પૂર્વક ચાર (અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને કેવળીએ ભાંખેલા ધર્મનું) શરણ અંગીકાર કરું, સર્વ પાપ-સ્થાનકના પર્યટ્ક્રમાણુ (ત્યાગ) પૂર્વક આણુસણુ (અન્ન, પાણી, સુખડી અને મુખવાસ એ ચારે આહારનો જીવજીવ સુધી ત્યાગ કરવારૂપ સંચારો) કરું અને છેવટ સમાધિ ભાવે મહારું મરણ થાય; હે પ્રભુ! મહારી આપ પ્રત્યે એજ પ્રાર્થના છે!!! ૨૧

સૂ૦ જે ભાવનાં કુલયં પઠંતિ,

એયસ્સ ચિત્તે પરિભાવયંતિ ।

આણં જિણંદાણ સયા કુણંતિ,

તે સ્મૃત્તિ નિર્વાણસુહં લહંતિ ॥૨૨॥

છા૦ યે ભાવનાયાઃ કુલકં પઠન્તિ,

એતત્સ્વચિત્તે પરિભાવયન્તિ ।

આજ્ઞાં જિનેન્દ્રાણાં સદા કુર્વન્તિ,

તે સ્મૃત્તિ નિર્વાણસુખં લભન્તે ॥૨૨॥

અર્થ—આ બધા કુલકને જે ભવ્યાત્માઓ ભણે છે (મુખપાઠ કરે છે કે કરશે), પોતાના હૃદયમાં એનું (ભાવના-કુલકનું) જે ચિંતન કરે છે (કે કરશે) અને જિનેન્દ્રપ્રભુની આજ્ઞા જેઓ હમેશાં પાળે છે (કે પાળશે) તે જીવાત્માઓ શીઘ્ર-તરત મોક્ષનાં સુખ પામે છે. (કે પામશે.) ૨૨

॥ वन्दे प्रवचनम् ॥

॥ श्री गुणानुरागकुलकम् ॥

मू० *सयलकलाण निलयं,
नमिऊणं तित्थिनाहपयकमलं ।
परगुणग्रहण सरूवं,
भणामि सोहग्गसिरिजणयं ॥१॥

छा० सकलकल्याण निलयं,
नत्वा तीर्थनाथपदकमलम् ।
परगुणग्रहण स्वरूपं,
भणामि सौभाग्य श्रीजनकम् ॥१॥

अर्थ—सकल कल्याणना निवासस्थान એવા श्री तीर्थ-
नाथ (शासनना नायક श्री महावीर) ભગવાનના ચરણકમળને
નમીને સૌભાગ્ય (પ્રચ્છિત વસ્તુની નિરંતર હોવાતી અગર
વિયોગ, રોગ, શોક, કલેશ-કંકાશ વિગેરેનો અભાવ) અને
શોભા (લોકમાં પોતાના સદ્ગુણની થતી પ્રશંસા)ને ઉત્પન્ન
કરનાર પારકા ગુણોને ગ્રહણ કરવાનું સ્વરૂપ હું (જિનહર્ષ
ગણી-આચાર્ય) કહું છું. ૧

મૂ० ઉત્તમગુણાણુરાઓ,
નિવસહ હિયયંમિ જસ્સ પુરિસસ્સ ।

* આર્યાવૃત્તમ્.

આતિથ્યરપયાઓ,

ન દુલ્લહા તસ્મિં રિદ્ધિઆ ॥૨॥

છાં ઉત્તમગુણાનુરાગો,

નિવસતિ હૃદયે યસ્ય પુરુષસ્ય ।

આતીર્થકરપદં,

ન દુર્લભાસ્તસ્ય (ઋ) રિદ્ધયઃ ॥૨॥

અર્થ—જે પુરુષના હૃદયમાં ઉત્તમ ગુણુવાનુ જનો તરફ અનુરાગ (પ્રેમ) વસતો હોય તે પુરુષને તીર્થકર પદ સુધીની દરેક રિદ્ધિઓ મળવી દુર્લભ નથી. ૨

મૂં તે ધન્ના તે પુન્ના,

તેસુ પ્રણામો હવિજ્ઞ મહ નિચ્ચં ।

જેસિં ગુણાણુરાઓ,

અકિત્તિમો હોઈ અણવરયં ॥૩॥

છાં તે ધન્યાસ્તે પુણ્યા-

સ્તેષુ પ્રણામો ભવતુ મમ નિત્યમ્ ।

યેષાં ગુણાનુરાગોઽ-

કીર્ત્તનીયો ભવત્યનવરતમ્ ॥૩॥

અર્થ—તેઓ વખાણુવા લાયક છે, તેઓ પુણ્યશાળી છે અને તેઓના પ્રત્યે મહારો હમેશ નમસ્કાર હો ! કે જેમને નિરંતર ખરેખરો-અથાગ ગુણાનુરાગ (ગુણુગ્રાહીપણું) રહે છે. ૩

મૂં કિં બહુણા મણિણં,

કિંવા તવિણ કિંવા દાણેણં ।

इकं गुणापुरायं,

सिक्खह सुखाण कुल भवणं ॥४॥

છા૦ કિં બહુના પઠિતેન,

કિંવા તપ્તેન કિંવા દાનેન ।

एकं गुणानुरागं,

शिक्षतु सुखानां कुलभवनम् ॥४॥

અર્થ—બહુ ભણવાથી શું ? અથવા બહુ તપ કરવાથી શું ? અથવા બહુ દાન દેવાથી (પણ) શું થનાર છે ? (જો ગુણગ્રાહીપણું ન હોય તો), (માટે) ફક્ત એક ગુણાનુરાગને શીખો કે જે (ગુણાનુરાગ) સુખોનું (ખાસ) ઉત્પત્તિસ્થાન છે. ૪

मू० जइ वि चरसि तव-विउलं,

पढसि सुयं करिसि विविहकट्टाई ।

न धरसि गुणापुरायं,

परेसु ता निष्फलं सयलं ॥५॥

છા૦ યદ્યપિ ચરસિ તવો વિપુલં,

પઠતિ શ્રુતં કરોષિ વિવિધકષ્ટાનિ ।

न धरसि गुणानुरागं,

परेषु तर्हि निष्फलं सकलम् ॥५॥

અર્થ—જો કે તું ભારે તપ કરે છે, શાસ્ત્ર ભણે છે અને (સુખ મેળવવા માટે) અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ કરે છે, પરંતુ બીજાના ગુણો તરફ અનુરાગ (પ્રેમ) નથી ધરતો તો એ બધું નિષ્ફળ છે. ૫

મૂ૦ સોઝળ ગુણુકરિસં,

અન્નસ્સ કરેસિ મચ્છરં જઇ વિ ।

તા નૂળં સંસારે,

પરાહવં સહસિ સવ્વત્થ ॥૬॥

છા૦ શ્રુત્વા ગુણોત્કર્ષ-

મન્યસ્ય કરોષિ મત્સરં યદ્યપિ ।

તસ્માન્નૂનં સંસારે,

પરાભવં સહિષ્યસે સર્વત્ર ॥૬॥

અર્થ—ખીજના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને જો તું મત્સર (ઈર્ષ્યા-અદેખાઈ) કરે છે, તો (તે કારણથી) તું નક્કીપણે આ સંસારમાં સધળા સ્થળે પરાભવ પામીશ. ૬

મૂ૦ ગુણવંતાળ નરાણં,

ઈસાભર તિમિરપૂરિઓ મળસિ ।

જઇ કહવિ દોસલેસં,

તા મમસિ મવે અપારંમિ ॥૭॥

છા૦ ગુણવતાં નરાણા-

મોષ્યામિરતિમિરપૂરિતો વક્ષ્યસે ।

યદિ કથમપિ દોષલેશં,

તર્હિ મિમિષ્યસિ મવેઽપારે ॥૭॥

અર્થ—ગુણવંત પુરુષોની ઇર્ષ્યાના જોરરૂપ અંધારાથી

આંધળો બનીને જો તું કાષ્ઠપિણુ રીતે લેશમાત્ર તેમના દોષ
કહાડીશ, તો પણ અપાર સંસારમાં ભમીશ. ૭

મૂ૦ જં અભસેઙ્ગ જીવો,

ગુણં ચ દોસં ચ इत्य જમ્મંમિ ।

તં પરલોણ પાવહ,

અભાસેણં પુણો તેણં ॥૮॥

છા૦ યદભ્યસ્યતિ જીવો,

ગુણં ચ દોષં ચાત્ર જન્મનિ ।

તત્પરલોકે પ્રાપ્નોતિ,

અભ્યાસેન પુનસ્તેન ॥૮॥

અર્થ—જીવ આ જન્મમાં ગુણ કે દોષમાંથી જેનો
અભ્યાસ પાડે તે અભ્યાસે કરીને ફરી પરલોકમાં પણ તેજ
(ગુણ કે દોષને) પામે છે. ૮

મૂ૦ જો જંપહ પરદોસે,

ગુણસયમરિઓ વિ મચ્છરમરેણં ।

સો વિહસાણ મસારો,

પલાલપુંજવ્વ પહિમાહ ॥૯॥

છા૦ યો જલ્પતિ પરદોષાન્,

ગુણશતભૂતાપિ મત્સરમરેણ ।

સ વિદુષામસારઃ,

પલાલપુષ્પ ઇવ પ્રતિભાતિ ॥૯॥

અર્થ—કોઈ પુરૂષ પોતે સેકડો ગુણોથી ભરેલો છતાં પણ મત્સરના (ગર્વના) આવેશથી પરાયા દોષ બોલે તો તે વિદ્વાન જનોમાં પરાળના પુળા સરખો દમ વગરનો (તુચ્છ) જણાય છે. ૯

મૂ૦ જો પરદોસે ગિળ્હડ,
સંતાસંતે વિ ઉદ્ભાવેણં ।
સો અપ્પાણં બંધડ,
પાવેણ નિરત્થણા વિ ॥૧૦॥

છા૦ યઃ પરદોષાન્ ગૃહ્ણતિ,
સદસતોપિ દુષ્ટભાવેન ।
સ આત્માનં બધ્નાતિ,
પાપેન નિરર્થકેનાપિ ॥૧૦॥

અર્થ—જે પુરૂષ દુષ્ટ ભાવથી છતાં કે અછતા પરાયા દોષ ગ્રહણ કરે તે પોતાના આત્માને નિર્થક પાપથી જોડે છે. ૧૦

મૂ૦ તં નિયમા મુત્તવ્વં,
જત્તો ઉપ્પજ્જણ કસાયગ્ગી ।
તં વત્થું ધારિજ્જા,
જેણોવસમો કસાયાણં ॥૧૧॥

છા૦ તન્નિયમાન્મોક્તવ્યં,
યત ઉત્પદ્યતે કષાયાગ્નિઃ ।

તદ્વસ્તુ ધારયેદ્,

યેનોપશમઃ કષાયાણામ્ ॥૧૧॥

અર્થ—જેનાથી કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય તેવા કામને ચોક્કસપણે છોડી દેવું. અને જેનાથી કષાયો શાંત થાય તે વસ્તુ (કામ કે નિયમ) ધારણ કરવી (સ્વીકારવી). ૧૧

મૂ૦ જઈ ઇચ્છહ ગુરુઅત્તં,

તિહુઅણમજ્ઞંમિ અપ્પણો નિયમા ।

તા સન્વપયત્તેણં,

પરદોસવિવજ્જણં કુણહ ॥૧૨॥

છા૦ યદોચ્છત ગૌરવં,

ત્રિભુવનમધ્ય આત્મનો નિયમાત્ ।

તર્હિ સર્વપ્રયત્નેન,

પરદોષવિવર્જનં કુરુત ॥૧૨॥

અર્થ—જો તમે ત્રણ જગત્ની અંદર પોતાની મ્હોટાઈ મેળવવા ખરેખર ઇચ્છતા હો તો સર્વ પ્રયત્નથી પરાયા દોષોની નિંદા કરવાનું પૂરતી રીતે વર્જન કરો (છોડો). ૧૨

મૂ૦ ચઉહા પસંસણિજ્ઞા,

પુરિસા સન્વુત્તમુત્તમા લોણ ।

ઉત્તમ ઉત્તમ ઉત્તમ—,

મજ્ઞિમભાવા ય સન્વેસિં ॥૧૩॥

જે અહમ અહમ અહમા,

ગુરુકમ્મા ધમ્મવજ્જિયા પુરિસા ।

તે વિ ય ન નિંદણિજ્જા,

કિં તુ દયા તેસુ કાયન્વા ॥૧૪॥ જુમ્મં ।

છા૦ ચતુર્થા પ્રશંસનીયાઃ,

પુરુષાઃ સર્વોત્તમોત્તમા લોકે ।

ઉત્તમોત્તમા ઉત્તમા,

મધ્યમ ભાવાશ્ચ સર્વેષામ્ ॥૧૩॥

યેઽધમાધમા અધમા,

ગુરુકર્માણો ધર્મવર્જિતાઃ પુરુષાઃ ।

તેઽપિ ચ ન નિન્દનીયાઃ,

કિન્તુ દયા તેષુ કર્તવ્યા ॥૧૪॥

અર્થ—આ જગતમાં ચાર પ્રકારના પુરુષ સર્વ કોઈને પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે:—એક સર્વોત્તમોત્તમ, બીજા ઉત્તમોત્તમ, ત્રીજા ઉત્તમ, અને ચોથા મધ્યમ. ૧૩ (ઉપરાંત) પાંચમા અધમ અને છઠ્ઠા અધમાધમ એ (પાછળના એ) ભારે કર્મો અને ધર્મવર્જિત હોય છે, છતાં તેઓની (પ્રશંસા તો નજ કરવી, પરંતુ) નિંદા પણ ન કરવી જોઈએ. કિંતુ તેઓ ઉપર દયા કરવી જોઈએ. ૧૪

મૂ૦ પચંગુભટ્ઠજુવ્વણ—

વંતીણં સુરહિસારદેહાણ ।

જુવર્ણં મજ્જગઓ,

સન્નુત્તમરૂવવંતીણં ॥૧૫॥

આજન્મ બંધયારી,

મળવયકાણ્હિ જો ધરઈ સીલં ।

સન્વુત્તમુત્તમો પુન,

સો પુરિસો સન્વનમણિજ્જો ॥૧૬॥ જુમ્મે ।

છા૦ પ્રત્યંગોદ્ભટ યૌવન-

વતીનાં સુરભિ સાર દેહાનામ્ ।

યુવતીનાં મધ્યગતઃ,

સર્વોત્તમરૂપવતીનામ્ ॥૧૫॥

આજન્મ બ્રહ્મચારી,

મનોવાક્રાય યૌ ધરતિ શીલમ્ ।

સર્વોત્તમોત્તમઃ પુનઃ,

સ પુરુષઃ સર્વ નમનોયઃ ॥૧૬॥

અર્થ—અંગે અંગમાં પ્રકટી નીકળેલા આકરા યૌવનવાળી, સુગંધથી બહેકતા શરીરવાળી અને સર્વથી ઉત્તમ રૂપવાળી એવી સ્ત્રીઓના વચ્ચે રહીને જે પુરુષ જન્મથી બ્રહ્મચારી રહ્યો થકો મન, વચન અને કાયાથી શિયળધારી રહે તે પુરુષ સર્વોત્તમોત્તમ જાણવો અને તે સર્વ કાંઈને નમવા લાયક (નેમનાથ અને જંખૂસ્વામી સરખા) હોય છે. ૧૫-૧૬

મૂ૦ એવં વિહજુવદ્ગઓ,

જો રાગી હુજ્જ કહવિ દ્ગસમયં ।

બીયસમયંમિ નિંદઈ,

તં પાવં સન્વભાવેણં ॥૧૭॥

જન્મંમિ તન્મિ ન પુણો,

હવિજ્ઞ રાગો મળંમિ જસ્સ કયા ।

સો હોઈ ઉત્તમુત્તમ—

રૂવો પુરિસો મહાસત્તો ॥૧૮॥ જુમ્મં ।

છા૦ એવં વિધયુવતિગતો,

યો રાગી ભવેત્કથમપ્યેક સમયમ્ ।

દ્વિતીયસમયે નિન્દતે,

તત્પાપં સર્વભાવેન ॥૧૭॥

જન્મનિ તસ્મિન્ન પુન—

ર્ભવેદ્રાગો મનસિ યસ્ય કદા ।

સ ભવત્યુત્તમોત્તમ—

રૂપઃ પુરુષો મહાસત્ત્વઃ ॥૧૮॥ યુગ્મં ॥

અર્થ—એવા પ્રકારની (સર્વોત્તમ રૂપવાળી) સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહ્યો થકો જે પુરુષ કદાચ કોઈપણ પ્રકારે માત્ર એક ક્ષણભર મનમાં ડોલાયમાન થાય, પણ અકાર્યમાં નહિ ફસાતાં તરત સાવધાન થઈ બીજી ક્ષણેજ તે (માનસિક) પાપને પૂર્ણ ભાવથી નિંદે અને ફરીથી તે જન્મમાં ક્યારે પણ તેના મનમાં તેવો રાગ ઉત્પન્ન ન થાય, તે પુરુષ (રહતેમી સરખો) ઉત્તમોત્તમ બનેલો. તે પણ મહાબળવાન જ ગણાય છે. ૧૭-૧૮

મૂ૦ પિચ્છઈ જુવઈરૂવં,

મળસા ચિંતેઈ અહવ સ્વળ મેગં ।

જો નાયરહ અકજ્જં,

પત્થિજ્જંતો વિ ઇત્થીહિં ॥૧૯॥

સાહુ વા સહુ વા,

સદારસંતોસ સાયરો હુજ્જા ।

સો ઉત્તમો મણુસ્સો,

નાયવ્વો થોવ સંસારો ॥૨૦॥ ॥જુમ્મં॥

છા૦ પશ્યતિ યુવતિરુપં,

મનસા ચિંતયત્યથવા ક્ષણમેકમ્ ।

યો નાચરત્યકાર્યં,

પ્રાર્થયમાનોઽપિસ્ત્રીભિઃ ॥૧૯॥

સાધુ વા શ્રાદ્ધો વા,

સ્વદારસંતોષસાગરો ભવેત્ ।

સ ઉત્તમો મનુષ્યો,

જ્ઞાતવ્યઃ સ્તોકસંસારઃ ॥૨૦॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—જે પુરૂષ સ્ત્રીનું રૂપ જોઈને ક્ષણભર મનથી તેના તરફ ખેંચાયા છતાં પણ, અને તે સ્ત્રીએ તેને ભોળવ્યા છતાં પણ અકાર્યમાં ફસાય નહિ. પરંતુ સાધુ હોય તો સાધુ તરીકે પોતાનું (સર્વથા) બ્રહ્મચર્ય વ્રત જાળવી રાખે. અથવા શ્રાવક હોય તો સ્વદાર સંતોષી વ્રત (પોતાની સ્ત્રીમાંજ સંતોષ રાખી પરસ્ત્રી ગમનનું સર્વથા પચ્ચકખાણુ રૂપ નિયમ) પાળે, તે સાધુ કે શ્રાવક ઉત્તમ પુરૂષ જાણવો. તે પુરૂષ પણ અદ્ય સંસારી જાણવો. ૧૯-૨૦

મૂ૦ પુરિસત્થેસુ પવટ્ટે,

જો પુરિસો ધમ્મઅત્થ પમુહેસુ ।

અનુન્નમવાવાહં,

મજ્ઞિમરૂવો હવઙ્ગ એસો ॥૨૧॥

છા૦ પુરુષાર્થેષુ પ્રવર્તેતે,

યઃ પુરુષો ધર્માર્થપ્રમુખેષુ ।

અન્યોન્યમવ્યાવાધં,

મધ્યમરૂપો ભવત્યેષઃ ॥૨૧॥

અર્થ—જે પુરુષ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થને અરસપરસ બાધ ન આવે એવી રીતે તેમાં પ્રવર્તે (ધર્મ વખતે ધર્મ, અર્થ-ધન માટે ધંધાના વખતે ધંધો અને ઈન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવાના વખતે ખાવું પીવું વિગેરે કરે તે સમક્રિતી નહિ પણ સમક્રિત પામવાને યોગ્ય બનેલો, માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણવાળો હોય) તે મધ્યમ પુરુષ બાણુવો. ૨૧

મૂ૦ એસિં પુરિસાણં,

જઙ્ગુણગ્રહણં કરેસિ બહુમાણા ।

તો આસન્ન સિવસુહો,

હોસિ તુમં નત્થિ સંદેહો ॥૨૨॥

છા૦ એતેષાં પુરુષાણાં,

યદિ ગુણગ્રહણં કરિષ્યસિ બહુમાનાત્ ।

તદ્દાસન્નશિવસુખો,

ભવિષ્યસિ ત્વં નાસ્તિ સંદેહઃ ॥૨૨॥

અર્થ—એ ચારે પ્રકારના પુરુષોના ગુણોની જો તું બહુમાન ધરીને પ્રશંસા કરીશ, તો તું થોડા કાળમાં જ મોક્ષનાં સુખ મેળવીશ, તેમાં કશો સંદેહ નથી. ૨૨

મૂ૦ પાસત્યાહસુ અહુણા,
સંજમસિદિલેસુ મુક્તજોગેસુ ।
નો ગરિહા કાયવ્વા,
નેવ પસંસા સહામજ્જે ॥૨૩॥

છા૦ પાશ્વસ્થાદિષ્વધુના,
સંયમશિથિલેષુ મુક્તયોગેષુ ।
નો ગર્હા કર્ત્તવ્યા,
નૈવ પ્રશંસા સભામધ્યે ॥૨૩॥

અર્થ—આજકાલ સંયમ પાળવામાં ઢીલા પડેલા, યોગ ક્રિયાહીન (સંયમની કરણી—આચાર વગરના એવા પાશ્વસ્થ—માત્ર સાધુ વેષધારી પુરુષોની બાબતમાં સભા વચ્ચે ન તો તેમની નિંદા કરવી અને ન તો પ્રશંસા કરવી. ૨૩

મૂ૦ કાઝણ તેસુ કરુણં,
જહ મન્નહ તો પયાસણ મગ્ગં ।
અહ રુસહ તો નિયમા,
ન તેસિં દોસં પયાસેહ ॥૨૪॥

છા૦ કૃત્વા તેષુ કરુણાં,
યદિ મન્વતે તર્હિ પ્રકાશયેન્માર્ગમ્ ।

અથ રૂપ્યન્તિ તર્હિ નિયમા-

ન્ન તેષાં દોષં પ્રકાશયેત્ ॥૨૪॥

અર્થ—તેઓ પર કશું લાવીને નો તેઓ માને એમ હોય તો ખરો રસ્તો બતાવવો પણ નો તેમ કરતાં તેઓ ગુસ્સે થાય તો પછી આપણે તેમના દોષ પ્રકાશવા નહિ. ૨૪

મૂ૦ સંપદ દૂસમસમણ,

દીસદ થોવો વિ જસ્સ ધમ્મગુણો ।

બહુમાણો કાયવ્વો,

તસ્સ સયા ધમ્મબુદ્ધાણ ॥૨૫॥

છા૦ સંપ્રતિ દૂષમ સમયે,

દૃશ્યતે સ્તોકોપિ યસ્ય ધર્મગુણઃ ।

બહુમાનઃ કર્ત્તવ્યઃ,

તસ્ય સદા ધર્મબુદ્ધ્યા ॥૨૫॥

અર્થ—આજના વિષમ વખતમાં જેની પાસે થોડા પણ ધાર્મિક ગુણ દેખવામાં આવે તેના તરફ હમેશાં ધર્મબુદ્ધિથી બહુમાન બતાવતા રહેવું. ૨૫

મૂ૦ પરગચ્છે સયગચ્છે,

જે સંવિગ્ગા બહુસ્સુયા મુણિણો ।

તેસિં ગુણાણુરાયં,

મા મુંચસુ મચ્છરપ્પહો ॥૨૬॥

છા૦ પરગચ્છે સ્વકગચ્છે,

યે સંવિન્ના बहुकुता मुनयः ।

तेषां गुणानुरागं,

मा मुञ्च मत्सरप्रहतः ॥२६॥

અર્થ—પરાયા ગચ્છમાં અગર પોતાના ગચ્છમાં જે વૈરા-
અવાન અને વિદ્વાન મુનિયો હોય તેમના તરફ મત્સર-ધર્મી
ભાવથી ગુણાનુરાગ મૂકતો નહિ. ૨૬

મૂ૦ ગુણરયણમંડિયાણં

बहुमाणं जो करेइ शुद्धमणो ।

सुलहा अन्नभवंमि य,

तस्स गुणा हुंति नियमेण ॥२७॥

છા૦ ગુણરત્નમણ્ડિતાનાં,

बहुमानं यः करोति शुद्धमनाः ।

सुलभा अन्यभवे च,

तस्य गुणा भवन्ति नियमेन ॥२७॥

અર્થ—ગુણરૂપી રત્નોથી શણુગારાયલા-ઉત્તમ ગુણુવાળા
પુરૂષોત્તમ જે શુદ્ધ મનથી બહુમાન કરે તેને બીજા ભવમાં તે
તે ગુણો સુલભ થઈ પડે છે. ૨૭

મૂ૦ एयं गुणाणुरायं,

सम्भं जो धरइ धरणीमज्झंमि ।

सिरिसोमसुंदरपयं,

सो पावइ सव्वनमणिज्जं ॥२८॥

છા૦ વનં ગુણાનુરાગં,
સમ્યગ્યો ધરતિ ધરણીમધ્યે ।
શ્રી સોમસુન્દરપદં,
સ પ્રાપ્નોતિ સર્વનમનીયમ્ ॥૨૮॥

અર્થ—આ ગુણાનુરાગને જે પુરુષ સમ્યક્-સારી રીતે આ
પૃથ્વીમાં રહી ધારણ કરે તે સોમસુન્દર-શોભતા ચંદ્ર જેવા
શાંતિમય અને સર્વને નમનીય (તીર્થંકર૩૫) પદને પામે. ૨૮

॥ वन्दे सद्गुरुम् ॥

॥ उपदेश रत्नमाला ॥

॥ मंगलाचरणम् ॥

मू० * उव एस रयणकोसं,
नासिअ-नीसेस-लोग-दोगच्चं ।
उवएस-रयण-मालं,
बुच्छं नमिऊण वीरजिणं ॥१॥

छा० उपदेशरत्नकोषं,
नाशितनिःशेषलोकदौर्गत्यम् ।
उपदेश रत्नमालां,
वक्ष्ये नत्वा वीरजिनम् ॥१॥

अर्थ—उपदेशरूपी रत्नोना अज्जना सरप्पा अने जगतना
ज्वेनी संपूर्ण दुर्गतितो नाश करनार एवा श्री महावीर
प्रभुने नमस्कार करीने हुं (पद्मजिनेश्वरसूरि) उपदेशरत्नमाणाने
कहीश. १

मू० जीवदयाइ रमिज्जइ,
इंदियवग्गो दमिज्जइ सयावि ।

સચ્ચં ચેવ ચવિજ્ઞઈ,

ધમ્મસ્સ રહસ્સ મિણમેવ ॥૨॥

છા૦ જીવદયાયાં રમ્યતે,

ઇન્દ્રિયવર્ગો દમ્યતે સદાપિ ।

સત્યં ચૈવ કથ્યતે,

ધર્મસ્ય રહસ્ય મિદમેવ ॥૨॥

અર્થ—મનુષ્ય જીવદયા પાળવામાં રમણુ કરે, પાંચે ઇન્દ્રિયોને દમે (વશ કરે) અને સાચું બોલે; એજ ધર્મનું (ધર્મ પામ્યાનું) રહસ્ય (નિશાની) છે. ૨

મૂ૦ સીલં ન હુ સ્વંડિજ્ઞઈ,

ન સંવસિજ્ઞઈ સમં કુસીલેહિં ।

ગુરુવચનં ન સ્વલિજ્ઞઈ,

જઈ નજ્ઞઈ ધમ્મપરમત્થો ॥૩॥

છા૦ શીલ ન સ્વલુ સ્વળ્લયતે,

ન સંવસ્યતે સમં કુશીલૈઃ ।

ગુરુવચનં ન સ્વલ્યતે,

યદિ જ્ઞાયતે ધર્મપરમાર્થઃ ॥૩॥

અર્થ—ધર્મનો પરમાર્થ (સત્ય સ્વરૂપ) જો જાણવામાં આવેલ હોય તો માણસ શિયળનું ખંડન ન જ કરે, કુશીલ-દુરાચારી સ્ત્રી પુરૂષો સાથે ન વસે (તેમનો પરિચય-સોબત) ન કરે) અને ગુરૂના વચનની સ્ખલનનાં (ભંગ-ઉલ્લંઘન) ન કરે. ૩

મૂ૦ ચવલં ન ચંકમિજ્જઇ,
 વિરિજ્જઇ નેવ ઉબ્બહો વેસો,
 વંકં ન પલોડિજ્જઇ
 રુદ્ધા ત્રિ ભણંતિ કિં પિસુણા ॥૪॥

છા૦ ચપલં ન ચંક્રમ્યતે,
 વિરચ્યતે નૈવોદ્ભટો વેષઃ ।
 ઘટ્ઠં (ઘટ્ઠં) ન પ્રલોક્યતે,
 રુષ્ટા અપિ ભણન્તિ કિં પિશુનાઃ ? ॥૫॥

અર્થ—જો મનુષ્ય ચપળતાથી (ઉદ્ભટાધી) ન ચાલે,
 ઉદ્ભટ (ફેનસી—ભભકાદાર) વેશ (પોષાક) ન પહેરે અને વાંકું
 (આડી નજરે) ન જુવે તો તેને કાપાયમાન થયેલા એવા પણ
 ચાડીયાઓ (અદેખા લોકો) શું કહી શકવાના હતા ? અર્થાત્
 તેઓ તેના સંબંધમાં કંઈ પણ બોલી શકવાના નથી. ૪

મૂ૦ નિયમિજ્જઇ નિયજીહા,
 અવિચારિયં નેવ કિજ્જઇ કજ્જં ।
 ન કુલકમ્મો ય લુપ્પઇ,
 કુવિઓ કિં કુણઇ કલિકાલો ? ॥૫॥

છા૦ નિયમ્યતે નિજજિહ્વા,
 અવિચારિતં નૈવ ક્રિયતે કાર્યમ્ ।
 ન કુલકર્મ ચ લુપ્યતે,
 કુપિતઃ કિં કરોતિ કલિકાલમ્ ॥૫॥

અર્થ—જે માણસ પોતાની જીભને (ખાવા, પીવા અને ખેલવામાં) વશ રાખે, વગર વિચાર્યું કાઈ કામ ન કરે અને પોતાના કુળના જે ધર્મ-કર્મ તેને ન છોડે તો તેને કાપાયમાન થયેલો એવો કળિકાળ પણ શું કરી શકે ? અર્થાત્ કાળયુગ કે દુષમ કાળ પણ તેને દુઃખદાઇ ન થાય. ૫

મૂ૦ મમ્મં ન ઉલ્લવિજ્જિ,

કસ્સ વિ આલં ન દિજ્જિ કયા વિ ।

કો વિ ન ઉક્કોસિજ્જિ,

સજ્જણમગ્ગો ઇમો દુગ્ગો ॥૬॥

છા૦ મર્મ નોલ્હપ્યતે,

કસ્યાપ્યાલં ન દીયતે કદાપિ ।

કોઽપિ નોત્કુશ્યતે,

સજ્જનમાર્ગોઽયં દુર્ગઃ ॥૬॥

અર્થ—કાઈનાં મર્મ (દોષ) પ્રગટ ન કરવાં, કાઈના ઉપર ક્યારે પણ ખોટું આળ (કલંક) ન ચડાવવું અને કાઈ ઉપર આકોશ ન કરવો (તિરસ્કાર પૂર્વક કઠોર શબ્દ કાઈને ન કહેવો); એ મજબૂત કિલ્લા સરખો સજ્જન પુરૂષોનો માર્ગ છે. ૬

મૂ૦ સન્વસ્સ ઉવયરિજ્જિ,

ન પમ્હસિજ્જિ પરસ્સ ઉવયારો ।

વિહલં અવલંબિજ્જિ,

ઉવણ્ણો એસ વિહસાણં ॥૭॥

છા૦ સર્વસ્યોપક્રિયતે,
 ન વિસ્મર્યતે પરસ્યોપકારઃ ।
 વિહવલોઽવલમ્બ્યતે,
 ઉપદેશ ષષ વિદુષામ્ ॥૭॥

અર્થ—પ્રાણિમાત્ર ઉપર મનુષ્યે ઉપકાર કરવો, ક્રાઈપણુ માણસે પોતા ઉપર કરેલો ઉપકાર કદી પણ ભૂલવો નહિ અને દીન-દુઃખી જીવોને આશરો આપવો એવો ઉપદેશ વિદ્વાનો કરે છે. ૭

મૂ૦ કો વિ ન અભત્થિજ્જઈ,
 કિજ્જઈ કસ્સ વિ ન પત્થણા મંગો ।
 દીણં ન જંપિજ્જઈ,
 જીવિજ્જઈ જાવ જિઅલોણ ॥૮॥

છા૦ કોઽપિ નાભ્યર્થ્યતે,
 ક્રિયતે કસ્યાપિ ન પ્રાર્થનાભંગઃ ।
 દીનં ન ચ જલ્પ્યતે,
 જીવ્યતે યાવજ્જીવલોકે ॥૮॥

અર્થ—ક્રાઈની પાસે કંઈ પણ માંગવું નહિ (હાથ લંબાવવો નહિ) ક્રાઈની પણ પ્રાર્થના (યાચના)નો ભંગ કરવો નહિ અને ક્રાઈ પાસે પણ દીનતાનાં (રાંકડાપણાનાં) વચન બોલવાં નહિ; જીંદગી પર્યંત આ પ્રમાણે વર્તનાર પુરૂષ જગતમાં પૂજ્ય બને છે. ૮

મૂ૦ અપ્પા ન પસંસિજ્જઈ,

નિંદિજ્જઈ દુજ્જણો વિ ન કયા વિ ।

બહુ બહુસો ન હસિજ્જઈ,

લભ્મઈ ગુરુઅત્તણં જેણ ॥૯॥

છા૦ આત્મા ન પ્રશસ્યતે,

નિન્દ્યતે દુર્જનોઽપિ ન કદાપિ ।

બહુ બહુશો ન હસ્યતે,

લભ્યતે ગુરુત્વં યેન ॥૯॥

અર્થ—માણસે પોતાની પ્રશંસા ન કરવી, દુષ્ટ માણસની પણ નિંદા ન કરવી અને દાંત કહાડીને અતિ હસવું નહિ; એ પ્રમાણે વર્તવાથી મહોટાઈ મળે છે. ૯

મૂ૦ રિઝણો ન વીસસિજ્જઈ,

કયાવિ વંચિજ્જણ ન વીસત્થો ।

ન કયગ્વેહિ હવિજ્જઈ,

एसो नायस्स नीसंदो ॥१०॥

છા૦ રિયોર્ન વિશ્વસ્યતે,

કદાપિ વંચ્યતે ન વિશ્વસ્તઃ ।

ન કૃતઘ્નૈ ભૂયતે,

एष न्यायस्य निःस्यन्दः ॥१०॥

અર્થ—માણસે દુશ્મનનો વિશ્વાસ ન કરવો, પોતાના ઉપર વિશ્વાસ રાખનારને છેતરવો નહિ અને કરેલા ઉપકારને ઓળવવો (ભૂલવો) નહિ; યસ એજ ન્યાયમાર્ગનું રહસ્ય છે. ૧૦

મૂ૦ રશ્ચિજ્જઇ સુગુણેસુ,

વજ્જઇ રાત્તો ન નેહવજ્જેસુ ।

કિજ્જઇ પત્તપરિક્ખા,

દક્ખાણ ઇમો ય કસવટ્ટો ॥૧૧॥

છા૦ રચ્ચતે સુગુણેષુ,

વધ્ધતે રાગો ન સ્નેહવજ્જ્યેષુ ।

ક્રયતે પાત્રપરીક્ષા,

દક્ષાણામયં ચ કષવટ્ટઃ ॥૧૧॥

અર્થ—ગુણી પુરૂષો દેખીને રાજી થવું, સ્નેહ વગરના માણસો સાથે પ્રેમ જોડવો નહિ અને પાત્રપરીક્ષા (ગુણી કે અવગુણી, યોગ્ય કે અયોગ્ય માણસની તપાસ) કરવી; આ બાબતમાં ડાહ્યા માણસોની કસોટી છે. ૧૧

મૂ૦ નાકજ્જમાયરિજ્જઇ,

અપ્પા પાહિજ્જઇ ન ય વયણિજ્જે ।

ન ય સાહસં ચઇજ્જઇ,

ઉપ્પિજ્જઇ તેણ જગહત્થો ॥૧૨॥

છા૦ નાકાર્યમાચર્ય્યતે,

આત્મા પાત્યતે ન ચ વચ્ચનીયે ।

ન ચ સાહસં ત્યજ્યતે,

ઉત્પદ્યતે તેન જગદ્દસ્તઃ ॥૧૨॥

અર્થ—માણસ જો કોઈ અકાર્ય (ન કરવા લાયક કામ) ન કરે, જગત્માં નિંદાને પાત્ર એવા કાર્યમાં આત્માને જોડે

નહિ અને ગમે તેવી આફત આવી પડે તો પણ સાહસ
(ઉત્સાહ કે ધીરજ) ન છોડે તો તે માણસ લોકાની આંગળીએ
ચડે (જગતમાં ઉચ્ચે રહે). ૧૨

મૂ૦ વસણે વિ ન મુજ્જિજ્જહ,

મુચ્ચહ માણો ન નામ મરણે વિ ।

વિહવક્ષણ વિ દિજ્જહ,

વયમસિધારં સુ ધીરાણં ॥૧૩॥

છા૦ વ્યસનેઽપિ ન મુહ્યતે,

મુચ્યતે માનો ન નામ મરણેપિ ।

વિભવક્ષયેઽપિ દીયતે,

વ્રતમસિધારં સ્વલુ ધીરાણામ્ ॥૧૩॥

અર્થ—ગમે તેવું કષ્ટ આવી પડે તો પણ મુંઝાવું નહિ,
મરણ આવ્યે પણ (મરતાં સુધી પણ) પોતાની લીધેલી ટેક-
આખડી ખરાખર નિભાવવી અને વૈભવ ચાલ્યા જવા છતાં
પણ દાન આપવું; આ વીર પુરુષોનો ખાંડાની ધાર સરખો
માર્ગ છે. ૧૩

મૂ૦ અહનેહો ન વહિજ્જહ,

રુસિજ્જહ નેવ પ્રિયે વિ પહિદિહં ।

વદ્ધારિજ્જહ ન કલી,

જલંજલી દિજ્જહ દુહાણં ॥૧૪॥

છા૦ અતિસ્નેહો નોહ્યતે,

રુષ્યતે નૈવ પ્રિયેપિ પ્રતિદિનમ્ ।

વૃથ્યતે ન કલિ,

ર્જલાજ્જલિર્વીયતે દુઃસ્વાનામ્ ॥૧૪॥

અર્થ—કાષ્ઠની સાથે અતિ સ્નેહ કરવો નહિ, તેમજ પ્રિયમાં પ્રિય જન સાથે વારંવાર રીસાતું નહિ અને કળ્યા-કલેશ-કંકાસ વધારવા નહિ; આ પ્રમાણે વર્તવાથી દુઃખને જળાંજળી દેવાય છે (દુઃખ આવતું નથી). ૧૪

મૂ૦ ન કુસંગેણ વસિજ્જઈ,

બાલસ્સ વિ ધિપ્પણ દિયં વયણં ।

અનયાઉ નિવટ્ઠિજ્જઈ,

ન હોઈ વયણિજ્જયા એવં ॥૧૫॥

છા૦ ન કુસંગેન વસ્યતે,

બાલસ્યાપિ ગૃહ્યતે હિતં વચનમ્ ।

અન્યાયાત્તુ નિવૃત્યતે,

ન ભવતિ વચનીયતૈવમ્ ॥૧૫॥

અર્થ—જે માણસ કુસોબ્ધતમાં વસે નહિ, બાળક પાસેથી પણ હિતવચન ગ્રહણ કરે અને અનીતિ-અન્યાયના માર્ગથી પાછો ફરે-ફર રહે તેની જગતમાં કદી પણ નિંદા થતી નથી. ૧૫

મૂ૦ વિહવે વિ ન મચ્ચિજ્જઈ,

ન વિસીઈજ્જઈ અસંપયાણ વિ ।

વટ્ઠિજ્જઈ સમભાવે,

ન હોઈ રણરણઈ સંતાવો ॥૧૬॥

છા૦ વિભવેઽપિ ન મદ્યતે,
ન વિષાદ્યતેઽસંપદ્યપિ ।

વૃત્યતે સમભાવે,

ન ભવતિ રત્યરત્યોઃ સન્તાપઃ ॥૧૬॥

અર્થ—પૂર્વ પુણ્યના યોગે વૈભવ-ધન સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થવા છતાં તેનો (અસ્થિર જાણીને) ગર્વ કરવો નહિ, અશુભના ઉદયે વૈભવહીન (દરિદ્રતાવાળા) દશામાં પણ ખેદ કરવો નહિ અને હમેશાં (સુખ દુઃખમાં, સંયોગ વિયોગમાં કે શત્રુ મિત્ર પર) સમભાવ રાખવો; આમ વર્તવાથી કદી પણ સંતાપ થતો નથી. ૧૬

મૂ૦ વન્નિજ્જહ મિચ્ચગુણો,

ન પરુક્કં ન ચ સુયસ્સ પચ્ચક્કં ।

મહિલાઽ નોભયા વિ હુ,

ન નસ્સહ જેણ માહપ્પં ॥૧૭॥

છા૦ વર્ણ્યતે ભૃત્યગુણો,

ન પરોક્ષં ન ચ સુતસ્ય પ્રત્યક્ષમ્ ।

મહિલાયા નોભયેઽપિ સ્વલુ,

ન નશ્યતે યેન માહાત્મ્યમ્ ॥૧૭॥

અર્થ—પરોક્ષમાં (ખીન્ન પાસે) નોકરના ગુણોનાં વખાણ કરવાં નહિ (પણ મોઢે વખાણ કરવાં), પુત્રનાં વખાણ મોઢે નજ કરવાં (પણ ખીન્ન પાસે કરવાં) અને સ્ત્રીનાં વખાણ મોઢે કે ખીન્ન પાસે પણ ન કરવાં; આમ કરવાથી મહોદાઈ નાશ પામતી નથી. ૧૭

મૂ૦ જંપિજ્જઇ પિયવયણં,

કિજ્જઇ વિણઓ ય દિજ્જણ દાણં ।

પરગુણમહણં કિજ્જઇ,

અમૂલ્યમંત્રં વસીકરણં ॥૧૮॥

છા૦ જલ્પ્યતે પ્રિયવચ્ચનં,

ક્રિયતે વિનયશ્ચ દીયતે દાનમ્ ।

પરગુણમહણં ક્રિયતે,

અમૂલ્યમંત્રં વસીકરણમ્ ॥૧૮॥

અર્થ—માણસે હમેશાં પ્રિયવચન બોલવું, દરેકનો વિનય કરવો, ઉદારતાપૂર્વક દાન આપવું અને દરેકમાંથી (ચૈતન્ય કે જડ-દરેક પ્રાણીમાંથી અને દરેક પદાર્થમાંથી) ગુણગ્રહણ કરવું—ગુણગ્રાહી થવું એ અમૂલ્ય વસીકરણ છે. ૧૮

મૂ૦ પત્થાવે જંપિજ્જઇ,

સમ્માણિજ્જઇ સ્વલો વિ બહુમજ્જે ।

નજ્જઇ સપરવિસેસો,

સયલત્થા તસ્સ સિજ્જંતિ ॥૧૯॥

છા૦ પ્રસ્તાવે જલ્પ્યતે,

સમ્માન્યતે સ્વલોઽપિ બહુમધ્યે ।

જાયતે સ્વપર વિશેષઃ,

સકલાર્થાસ્તસ્ય સિધ્યન્તિ ॥૧૯॥

અર્થ—અવસરને ઉચિત (જે વખતે જે બોલવું જરૂર હોય તેવું) બોલવું, ધણા માણસોના વચ્ચે દુષ્ટ માણસને પ્રભુ

બહુમાન—સન્માન આપવું અને સ્વ અને પરનો (પોતાનો કાણુ અને પારકો કાણુ ? અગર પોતાનું શું અને પારકું શું ? વિગેરેનો) બેદ સમજવો; આ પ્રમાણે કરનારા સર્વ કાર્યોમાં સિદ્ધિ—સફળતા મેળવે છે. ૧૯

મૂ૦ મંતાર્કણ ન પાસે,

ગમ્મઇ ન હુ પરગદે અબીર્હિ ।

પલિવન્નં પાલિજ્જઇ,

સુકુલીણત્તં હવઇ એવં ॥૨૦॥

છા૦ મન્ત્રાદીનાં ન પાર્શ્વે,

ગમ્યતે ન સ્વલુ પરગૃહેઽદ્વિતીયૈઃ ।

પ્રતિપન્નં પાલ્યતે,

સુકુલીનત્વં ભવત્યેવમ્ ॥૨૦॥

અર્થ—મંત્ર, તંત્રાદિકના માર્ગે ન જાય (ફંદમાં ન ફસાય) પારકે ઘેર એકલો ન જાય અને અંગીકાર કરેલ (પ્રતિમા—ટેક વિગેરે) અખંડ પાળે; તે મનુષ્યમાં કુલીનપણું હોય છે. ૨૦

મૂ૦ મુંજઇ મુંજાવજ્જઇ,

પુચ્છિજ્જ મણોગયં કહિજ્જ સયં ।

દિજ્જઇ લિજ્જઇ ઉચિયં,

ઇચ્છિજ્જઇ જઇ થિરં પિમ્મં ॥૨૧॥

છા૦ મુજ્યતે મોજય્યતે,

પૃચ્છ્યતે મનોગતં કથ્યતે સ્વયમ્ ।

દીયતે લીયતે-ઉચિતં,

દૃષ્યતે યદિ સ્થિરં પ્રેમ ॥૨૧॥

અર્થ—ખાવું, ખવરાવવું, અંતરની વાત (સુખ દુઃખની શુભ વાત) પુછવી તેમજ કહેવી, ઉચિત (યોગ્ય) વસ્તુ લેવી અને દેવી; પ્રેમને સ્થિર કરવાનો આ માર્ગ છે. (અર્થાત પ્રીતિનાં એ છ લક્ષણો છે.) ૨૧.

મૂ૦ કો વિ ન અવમન્નિજ્જઇ,

ન ગન્વિજ્જઇ ગુણેહિં નિયણ્હિં ।

ન ય વિમ્હઓ વહિજ્જઇ,

બહુરયણા જેણિમા પુહવી ॥૨૨॥

છા૦ કોઽપિ નાપમાન્યતે,

ન ગર્વ્યતે ગુણે નિંજકૈઃ ।

ન ચ વિસ્મય ઉહ્યતે,

બહુરત્ના યેનેયં પૃથ્વી ॥૨૨॥

અર્થ—માણસે કોઈનું પણ અપમાન ન કરવું, પોતાના ગુણોનો ગર્વ ન કરવો અને કોઈ બાબતમાં વિસ્મય ન પામવું; કારણ કે આ પૃથ્વી અનેક રત્નોથી (વિદ્યા, શક્તિ-આત્મબળ વિગેરે અનેક ગુણોથી શોભતા સત્પુરૂષરૂપી રત્નોથી) ભરેલી છે. ૨૨

મૂ૦ આરંભિજ્જઇ લહુયં,

કિજ્જઇ કજ્જં મહંતમ વિ પચ્છા ।

ન ય ઉક્કરિસો કિજ્જઇ,

લભ્મઇ ગુરુઅત્તણં જેણ ॥૨૩॥

છા૦ આરમ્બ્યતે લઘુકં,
ક્રિયતે કાર્યં મહદપિ પશ્ચાત્ ।
ન ચોત્કર્ષઃ ક્રિયતે,
લમ્બ્યતે ગુરુત્વં યેન ॥૨૩॥

અર્થ—કોઈ પણ કામનો આરંભ (શરૂઆત) ઉતાવળે કરવો નહિ પરંતુ ધીમે ધીમે કરવો (ઉતાવળે આંખા ન પાકે; ઉતાવળાનાં પાળીયાં ધીરાના પ્રસાદ), કાર્યની શરૂઆત કર્યા પછી પાછા ન પડવું પરંતુ તેને હિંમતથી કોઈ પણ રીતે પાર પહોંચાડવું અને થયેલા કાર્યનો ગર્વ ન કરવો; આ ખરી મહત્તા (મોટાઈ)ની નિશાની છે. (૨૩)

મૂ૦ જ્ઞાઙ્ઙજ્ઞ પરમપ્પા,
અપ્પસમાણો ગણિઙ્ઙજ્ઞ પરો વિ ।
કિઙ્ઙજ્ઞ ન રાગ દોસો,
છિન્નિઙ્ઙજ્ઞ તેણ સંસારો ॥૨૪॥

છા૦ ધ્યાયતે પરમાત્મા,
આત્મસમાનો ગણ્યતે પરોપિ ।
ક્રિયેતે ન રાગદ્વેષૌ,
છિદ્યતે તેન સંસારઃ ॥૨૪॥

અર્થ—પરમાત્માનું (જેમણે સર્વ કર્મોનો—જન્મ, જરા તે મરણનો નાશ કર્યો છે તેમનું) ધ્યાન કરવું, સર્વ જીવાત્માઓને પોતાના આત્મા સરખા ગણવા અને કોઈ ઉપર રાગ કે દ્વેષ

ન કરવે; આ પ્રમાણે વર્તનાર પુરુષના (જન્મ-જરા-મરણાદિ
૩૫) સંસારનો નાશ થાય છે. ૨૪

મૂ૦ ઉવણસ રયણમાલં,

જો એવં ઠવડ સુદ્ધુ નિયકંઠે ।

સો નર સિવસુહલચ્છી-

વચ્છયલે રમડ સચ્છાઈ ॥૨૫॥

છા૦ ઉપદેશરત્નમાલાં,

ય એવં સ્થાપયતિ સુષ્ઠુ નિજકંઠે ।

સ નરઃ શિવસુખલક્ષ્મી-

વક્ષઃ સ્થલે રમતે સ્વેચ્છયા ॥૨૫॥

અર્થ--આ ઉપદેશરૂપી રત્નોની માળા જે પ્રાણી પોતાના
કંઠે ધારણ કરે છે (વાંચી, વિચારી તે પ્રમાણે વર્તે છે) તેને
મોક્ષ સુખરૂપ લક્ષ્મી જલ્દી પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૫

મૂ૦ એવં પડમ જિણેસર-

સૂરિવચનગુંફરમ્મિયં વહુત ।

ભવ્વજણો કંઠ ગયં,

વિહલં ઉવણસમાલમિણં ॥૨૬॥

છા૦ એવં પદ્મજિનેશ્વર-

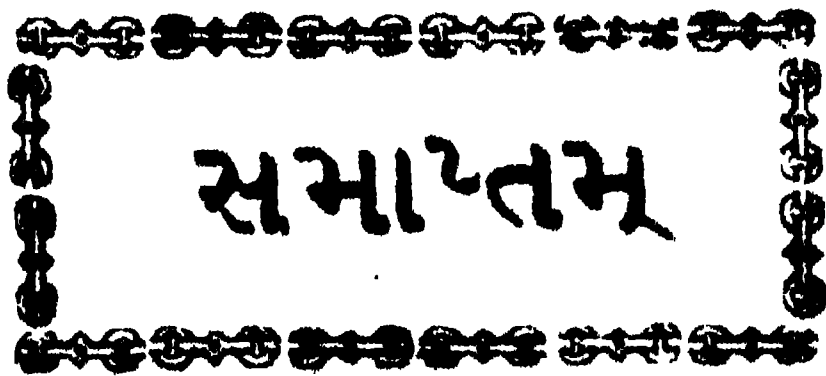
સૂરિવચનગુમ્ફરમ્યકાં વહતુ ।

ભવ્યજનઃ કણ્ઠગતાં,

વિપુલામુપદેશમાલામિમામ્ ॥૨૬॥

અર્થ--હે ભગ્યજનો ! આ પ્રમાણે પદ્મજિનેશ્વરસૂરિ-
આચાર્યે પોતાનાં વચનો રૂપી પુણ્યોથી ગુંથેલી મનોહર અને
વિશાળ એવી આ ઉપદેશમાળાને હમેશાં તમારા કંઠમાં (ગળામાં)
ધારણુ કરી રાખો. ૨૬

આ બોધદાયક પ્રકરણોમાંના દરેક શબ્દો શાંતિપૂર્વક વાંચવા
અને સંપૂર્ણપણે સમજવા દરેક વાચકને સપ્રેમ વિનંતિ છે.

—નોંધીદેવો—

આપને જૈનધર્મનાં હરકોઈ જાતનાં પુસ્તકો—જેવાં કે નોવેલો, ચરિત્રો, સંઝાચમાળાઓ, મૂળ, ભાષાંતર તથા ટીકાવાળાં સૂત્રો (આગમો), પાઠ્ય પુસ્તકો, ઇનામ દહાણી માટે તેમજ લાયબ્રેરી માટે ગ્રંથો વગેરે જોઈતા હોય તે મેળવવાનું વિશ્વાસ પાત્ર નીચેનું સ્થળ આપની ડાયરીમાં નોંધી લેશો.

આ ઉપરાંત પુસ્તકો શુદ્ધ છાપી આપવાના તથા પ્રુફ શુદ્ધિના કામ માટે અમને પૂછાવી લેશો તો ઘણું સારું ફાયદો થશે.

પત્ર વ્યવહાર:—

જીવણલાલ ઇગનલાલ, સંઘવી.

પંચભાઈની પોળ, અમદાવાદ.

ખરીદો !

ખરીદો ! !

ખરી

જૈનધર્મનું સારામાં સારું રહસ્ય સમજવું હોય
આત્માને નિર્વ્યસની બનાવવો હોય, અનેક સામાજિક
કરવા હોય, જીવનને સાદુ, સરળ અને મંયમી બના
ગમ્મત સાથે જ્ઞાન મેળવી આત્માનું કલ્યાણ કરવું
આજે જ મંગાવીને વાંચો.

શ્રી જૈન સંવાદ રતનમાળ

લેખક:-કચ્છ આઠ કોટી મોટા પક્ષના પૂજ્યપાદ આચાર્ય
શ્રી નાગચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય મુનિશ્રી રતનચંદ્રજી મહારાજ

આ પુસ્તકમાં જૈનધર્મનું સુંદર તત્ત્વજ્ઞાન સમગ્રવના
અદ્ભૂત અને આનંદદાયક ધાર્મિક, સામાજિક અને નૈતિક
ઉત્કર્ષ થાય તેવા સાદી અને સરળ ભાષામાં, બાળકો બજાર
શકે તેવા, વિધવિધ વિપ્રયોગરના ૩૬ સંવાદો છે.

પાકું છોટું પુંકું. પૃષ્ઠ સં. ૧૭૫ કિંમતમાત્ર ૭ આન.

લખો:-જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી

મંચભાઈની પોળ : અમદાવાદ

ધી પીરવિજય પ્રી. પ્રેસ, રતનપોળ સાગરની અડકી-અમદાવાદમાં
રમણીકલાલ પીતાંબરદાસ ફાદારીએ છાપી.

